

o. Robert Wawrzeniecki OMI

REPRESJE URZĘDU BEZPIECZEŃSTWA PUBLICZNEGO WOBEC KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO W POWIECIE KOZIELSKIM W LATACH 1945-1951

Wygłoszony na konferencji Instytutu Pamięci Narodowej, Oddział we Wrocławiu, Delegatura w Opolu nt. „Opolszczyzna oczami bezpieki w latach 1945-1989” 25.11.2009 roku [opublikowany z pewnymi zmianami Ksawery Jasiak (red.) *"Komunistyczny aparat represji i życie społeczne Opolszczyzny w latach 1945-1989"* Opole 2012].

Prezentowany również z nieznacznymi zmianami na następujących konferencjach: 04.02.2011 - Kędzierzynie-Koźle "Represje Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego wobec Kościoła katolickiego w powiecie kozielskim w latach 1945-1951" na konferencji "Sytuacja Kościoła katolickiego w Polsce w latach 1945-1989"; 29.06.2011 roku - Kędzierzyn-Koźle "Prześladowanie Kościoła katolickiego przez PUBP w Koźlu w latach 1945-1951" na ogólnodostępnym spotkaniu w Domu Dziennego Pobytu (dla seniorów); 21.04.2011 roku - Opole "Represje Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego wobec Kościoła katolickiego w powiecie kozielskim w latach 1945-1951" na konferencji "Walka z Kościołem katolickim w Polsce w latach 1945-1989";

1. Wstęp

Problematyką przedstawioną w niniejszym artykule zająłem się w ramach projektu edukacyjnego z okazji 60. rocznicy jedyne go pobytu w Kędzierzynie-Koźlu, późniejszego kardynała, ks. abp. Stefana Wyszyńskiego (9.06.1949 roku)¹.

¹ Szersze opracowanie na ten temat pojawiło się w gazecie parafialnej „Dobrze że Jesteś” parafii św. Eugeniusza de Mazenoda w Kędzierzynie-Koźlu. Zob. Dla umocnienia wśród prześladowań... 60-lecie jedyne go pobytu Prymasa Tysiąclecia w Kędzierzynie, w: *Dobrze że Jesteś* 6/2009, s. 6-7.

W czasie przeglądania, w ramach wniosku dziennikarskiego, zachowanych materiałów PUBP w Koźlu projekt ten przybrał szerszy kontekst dotyczący represji wobec Kościoła katolickiego na terenie powiatu kozielskiego w latach 1945-1951², który ma stanowić I część większej całości dotyczącej inwigilacji Kościoła katolickiego, ze szczególnym uwzględnieniem pracy zgromadzenie zakonne Misjonarzy Oblatów Maryi Niepokalanej w parafiach św. Mikołaja (1945-1984), podejmowanych przez nich prób budowy kościoła (1956-1959) oraz starań i budowy kościoła na Pogorzeltcu (1960-1981), a także pracy w parafii św. Eugeniusza de Mazenoda (1982-1989).

Wspomniane dokumenty, które miałem okazję przejrzeć w czasie kwerendy archiwum Oddziału IPN we Wrocławiu, pokazują w wymiarze powiatu kozielskiego, obejmującego w sumie 33 miejscowości z 5 dekanatów: 3 dekanaty niemal w całości: w Koźlu, Łanach i Gościęcinie oraz z 2 dekanatów po 2 miejscowości: dekanaty w Leśnicy i Ujeździe (Koźle, Kędzierzyn, Kłodnica, Stare Koźle, Bierawa, Dziergowice, Cisek, Reńska Wieś, Łęże, Gościęcin, Grudynia Wielka, Mechnica, Maciowakrze, Długomiłowice, Grzędzin, Ostroźnica, Roszowski Las, Gieraltowice, Łany, Polska Cerekiew, Zakrzów, Radoszowy, Pokrzywnica, Naczesławice, Ucieszków, Pawłowiczki, Januszkowice i Raszowa oraz Sławięcice i Cisowa), jak w pierwszych latach powojennych struktury aparatu represji, opanowane przez PPR³, rozprawiały się najpierw z opozycją

² Szczególnie Sprawozdania dekadowe i okresowe PUBP w Koźlu z lat 1945-1949. Zob. IPN Wr 07/329. Teczka obiektowa ps. DEKONTH PUBP w Koźlu z lat 1947-1955. Zob. IPN Wr 07/335 t. 2.

³ Polska Partia Robotnicza. Utworzona w Warszawie w 1942 z inicjatywy Międzynarodówki Komunistycznej i komunistów polskich przebywających w Związku Radzieckim. Odmawiająca prawa do sprawowania władzy Rządowi RP na wychodźstwie w Londynie. W 1942 roku powołała Gwardię Ludową a na przełomie 1943/1944 roku Krajową Radę Narodową jako konkurencyjne

polityczną: PPS⁴ i PSL⁵, podziemiem niepodległościowym: WIN⁶ i NSZ⁷, żołnierzami AK⁸ a następnie z Kościołem rzymskokatolickim.

struktury do Armii Krajowej i Delegatury Rządu RP na Kraj. W 1943 roku powołała do życia Związek Walki Młodych, a po wypędzeniu okupanta niemieckiego stała się praktycznie partią rządzącą z zapędami budowania systemu totalitarnego. Członkowie partii przejęli kontrolę nad administracją państwową, radami narodowymi, milicją obywatelską i organami bezpieczeństwa publicznego. W 1948 roku nastąpiło przymusowe wchłonięcie PPS przez PPR i powstała PZPR. Zob. Wielka Encyklopedia PWN, t. 21, Warszawa 2004, 553.

⁴ Polska Partia Socjalistyczna. Utworzona w Paryżu w 1892 jako partia robotnicza z postulatem niepodległości Polski i demokratycznych przemian społecznych w duchu socjalistycznym (*do jednej z licznych jej frakcji należał m.in. Marszałek Józef Piłsudski*). W latach 1905-1907 była jedną z największych sił politycznych. W 1919 roku nastąpiło zjednoczenie organizacji socjalistycznych pod szyldem PPS. Początkowo popierała Przewrót Majowy w 1926, ale później przeszła do opozycji a część członków więziona była w Brześciu. Członkowie brali udział w obronie Polski w 1939 i początkowo współpracowali z Rządem Londyńskim. W 1944 w Lublinie dokonano odrodzenia partii, jako podporządkowanej PKWN i KRN a jej członkowie razem z PPR tworzyli nową władzę. W 1948 roku nastąpiło wchłonięcie PPS przez PPR i powstała PZPR. Kontynuowała swoją działalność tylko na emigracji, a od 1987 roku znów rozpoczęła działalność na terenie Polski. Zob. Wielka Encyklopedia PWN, t. 21, Warszawa 2004, 553-555.

⁵ Polskie Stronnictwo Ludowe. Polityczna partia o charakterze chłopskim założona w 1895 w Rzeszowie. Do 1903 funkcjonowała jako Stronnictwo Ludowe, a później jako PSL wraz z różnymi frakcjami wewnętrznymi, które od 1913 doprowadzały do rozłamów na: PSL-Wilanowskie, PSL-Lewicę, PSL-Piast, PSL-Wyzwolenie. Wielu członków PSL opowiedziało się przeciw Przewrotowi Majowemu w 1926 roku i zostało osadzonych w Brześciu. W czasie II wojny światowej członkowie PSL współtworzyli rząd na wygnaniu, walczyli z Niemcami w Batalionach Chłopskich. Zostało reaktywowane po wojnie w 1945, ale ze względu na akcję komunistów wspartą działaniami bezpieki zostało zmuszone do rezygnacji z aspiracji politycznych, czego ukoronowaniem była ucieczka Stanisława Mikołajczyka w 1947. Połączyło się w 1949 w Zjednoczone Stronnictwo Ludowe i zostało podporządkowane nowopowstałej PZPR. Odrodzone w 1990. Zob. Wielka Encyklopedia PWN, t. 22, Warszawa 2004, s. 8-9.

Niniejszy artykuł będzie składał się zasadniczo, po krótkim zarysowaniu kontekstu historycznego, z 3. głównych części. Pierwsza dotyczyć będzie tych, którzy prowadzili działania mające na celu inwigilację Kościoła katolickiego na terenie powiatu kozielskiego oraz ogólnego wskazania sposobów tych działań. W drugiej części podam przykładowe działania szczegółowe, zmierzające do zneutralizowania roli Kościoła katolickiego na tym terenie. W trzeciej zaś przedstawię tych, których dzięki tym działaniom udało się złamać oraz, jeśli jest to możliwe, z jakiego

⁶ Wolność i Niezawisłość a ściślej Zrzeszenie Wolność i Niezawisłość. Pełna nazwa: Ruch Oporu bez Wojny i Dywersji „Wolność i Niezawisłość”. Organizacja antykomunistyczna o charakterze cywilno wojskowym, założona w 1945 po rozwiązaniu Armii Krajowej i Delegatury Sił Zbrojnych na Kraj. Organizacja rywalizowała z NSZ, popierając politykę PSL Stanisława Mikołajczyka, by w 1946 ograniczyć swoje kontakty z PSL i podporządkować się Rządowi na Wychodźstwie. Rozbita przez UB w 1947 w skali ogólnopolskiej, a rok wcześniej na Śląsku Opolskim i Górnym. Pozostawiona przez komunistów przybudówka pod kontrolą MBP utrzymywała kontakty z WIN w Wielkiej Brytanii, gdzie zakończono działalność pod koniec 1952. Zob. Zob. Wielka Encyklopedia PWN, t. 30, Warszawa 2005, s. 445. Szczegółowe funkcjonowanie formacji na Śląsku: Tomasz Balbus, O Polskę Wolną i Niezawisłą, Kraków 2004.

⁷ Narodowe Siły Zbrojne. Konspiracyjna organizacja wojskowa powołana do życia w 1942, mająca za cel niepodległość Polski. W 1944 część oddziałów została scalona z Armią Krajową. Oddziały zostały rozbite w 1947, choć część jeszcze działała w konspiracji do połowy lat 50. Zob. Wielka Encyklopedia PWN, t. 18, Warszawa 2003, s. 351-352.

⁸ Armia Krajowa. Konspiracyjna organizacja wojskowa walcząca partyzancko w czasie II wojny światowej, podległa Naczelnemu Wodzowi i Rządowi Londyńskiemu najpierw od września 1939 jako Służba Zwycięstwu Polski, a później od listopada 1939 jako Związek Walki Zbrojnej, przemianowana na AK w 1942 do rozwiązania w 1945. W 1944 uznana oficjalnie przez aliantów zachodnich jako część Polskich Sił Zbrojnych Posiadała własną strukturę z samodzielnym ośrodkiem władzy Zob. Wielka Encyklopedia PWN, t. 2, Warszawa 2001, s. 313-315.

powodu podjęli współpracę z aparatem represji komunistycznego państwa.

2. Krótkie tło historyczne

Po zakończeniu II wojny światowej zmieniła się bardzo mapa Europy. Państwo Polskie utraciło na rzecz ZSSR⁹ ziemie wschodnie, a otrzymało ziemie zachodnie, nazwane Ziemiami Odzyskanymi. W skład tych Ziemi Zachodnich wchodził prawie cały historyczny Śląsk, wraz ze Śląskiem Opolskim. 11.03.1945 roku utworzone zostało województwo śląskie, w którego skład wchodziły przedwojenne województwo śląskie i dawna rejencja opolska¹⁰.

Czasem potocznie używana jest co prawda nazwa województwo śląsko-dąbrowskie, ale nie jest to jednak poprawna nazwa. Mimo różnych perturbacji do oficjalnie używanej nazwy powrócono ostatecznie w nazewnictwie od 1947 roku¹¹.

Warto przypomnieć, że powiat kozielski należał do 28.06.1950 roku do województwa śląskiego (1945-1950), a dopiero później, po podziale, do nowopowstałego województwa opolskiego¹².

⁹ Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich. Po wybuchu Rewolucji Październikowej powstała w 1917 Rosyjska Republika Rad. W latach 1922-1945 przyjęła nazwę Związek Radziecki, a w latach 1945-1991 funkcjonowała jako ZSRR. W 1991 roku nastąpił rozpad na niepodległe państwa. Panował w niej system socjalistyczny i komunistyczny z ideologią marksistowską, ateistyczny i totalitarny, praktycznie monopartyjny, a na porządku dziennym stosowano zastraszanie za pomocą policji politycznej: NKWD – Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych. Zob. Wielka Encyklopedia PWN, t. 30, Warszawa 2005, s. 468-169.

¹⁰ Zob. Elżbieta Kaszuba, *Dzieje Śląska po 1945 roku*, W: *Historia Śląska* [red. Marek Czapliński], Wrocław 2002, s. 426-438, 444-457.

¹¹ Zob. Bernard Linek, „Odniemczanie” województwa śląskiego w latach 1945-1950, Opole 1997, s. 15-17.

¹² Zob. *Aparat Bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza. Tom I: 1944-1956* [red. Krzysztof Szwagrzyk], Warszawa 2005, s. 345 [przypis 18].

Drugim ważnym elementem w omawianym temacie, po podziale administracyjnym, były struktury kościelne na tym terenie. Przed II wojną światową Śląsk Opolski wchodził przede wszystkim w skład archidiecezji wrocławskiej z ks. kard. Adolfem Bertramem, Metropolitą Wrocławskim, na czele¹³. W wyniku rozmów Prymasa Polski ks. kard. Augusta Hlonda¹⁴ w Watykanie uzyskał on specjalne uprawnienia dla terytorium Polski i 14.08.1945 roku mianował Administratora Apostolskiego Śląska Opolskiego ks. Bolesława Kominka¹⁵, który 01.09.1945 roku rozpoczął pełnić swoje obowiązki¹⁶.

¹³ Ks. kard. Adolf Bertram urodzony 14.03.1859 w Hildesheim, święcenia kapłańskie w 1881, biskup diecezji Hildesheim w latach 1909-1914, w latach 1914-1929 biskup we Wrocławiu, 1916 – kardynał, 1929-1945 – arcybiskup wrocławski, zmarł 06.07.1945 w Jánské Lázně k. Javornika w Czechach. Zob. Bertram Adolf, W: *Encyklopedia Katolicka*, t. 2, Lublin 1976, kol. 325.

¹⁴ Ks. kard. August Hlond SDB urodzony 05.07.1881 w Brzeczkwicach, 1896 – wstąpił do salezjanów, święcenia kapłańskie 1905, w latach 1919-1922 prowincjał prowincji niemiecko-austriacko-węgierskiej w Wiedniu, w latach 1922-1925 Administrator Apostolski polskiej części Śląska a później w latach 1925-1926 biskup w Katowicach, w latach 1926-1946 arcybiskup gnieźnieńsko-poznański i Prymas Polski, 1927 – kardynał, 1932 – założył Towarzystwo Chrystusowe dla Polonii Zagranicznej (*Chrystusowcy*), w latach 1939-1945 przebywał w Watykanie i Francji, oparł się propozycji współpracy z Niemcami i został internowany na terenie Francji i Niemiec od 1944, w latach 1946-1948 arcybiskup metropolita warszawsko-gnieźnieński i Prymas Polski, powołał tymczasową organizację kościelną na Ziemach Zachodnich w 1945, zgodnie z otrzymanymi od papieża specjalnymi uprawnieniami i zwizytował te tereny w latach 1947-1948, zmarł 22.1948 w Warszawie. Zob. W: *Encyklopedia Katolicka*, t. 6, Lublin 1993, kol. 1088-1090.

¹⁵ Ks. Bolesław Kominek urodzony 23.12.1903 w Radlinie, święcenia kapłańskie 1927, w latach 1945-1951 Administrator Apostolski Śląska Opolskiego, wysiedlony przez władze komunistyczne w 1951, w latach 1956-1972 Administrator Apostolski we Wrocławiu, główny architekt porozumienia polsko-niemieckiego i Listu Biskupów Polskich do Biskupów Niemieckich z 1965, w latach 1972-1974 arcybiskup wrocławski, 1973 – kardynał, zmarł 10.03.1974 we

Nie była to praca łatwa, bo na Śląsku Opolskim stykały się tereny archidiecezji wrocławskiej, z 34 dekanatami i archidiecezji ołomunieckiej, z 3 dekanatami (tzw. *Branicki Wikariat Generalny Archidiecezji Ołomunieckiej*). Stanowiły one w latach 1945-1951, a zatem w całym omawianym okresie, Administrację Apostolską Śląska Opolskiego¹⁷.

Po śmierci kard. Augusta Hlonda wielkie zainteresowanie sprawami organizacji kościelnej okazywał nowy Prymas Polski ks. abp Stefan Wyszyński¹⁸, który także wiele energii poświęcił wizytowaniu tych terenów, będąc chociażby w 1949 roku w Opolu, na Górze św. Anny i w parafii św. Mikołaja w Kędzierzynie¹⁹.

Wrocławiu. Zob. Kominek Bolesław, W: Encyklopedia Katolicka, tom 9, Lublin 2002, kol. 444-446.

¹⁶ Zob. Elżbieta Kaszuba, *Dzieje Śląska...*, dz.cyt., s. 440-444.

¹⁷ Ks. Andrzej Hanich, *Dekanaty i parafie Administracji Śląska Opolskiego w latach 1945-1946*, Opole 2009, s. 37-43.

¹⁸ Ks. kard. Stefan Wyszyński urodzony 03.08.1901 w Zuzeli, święcenia kapłańskie 1924, w czasie wojny ukrywał się przed gestapo i był kapłanem Armii Krajowej, w latach 1946-1948 biskup w Lublinie, w latach 1948-1981 arcybiskup metropolita warszawsko-gnieźnieńskim i Prymas Polski, 1953 – kardynał, w latach 1953-1956 więziony przez komunistyczne państwo, w latach 1957-1966 przeprowadził przygotowanie do obchodów 1000 lecia chrztu Polski, w latach 1962-1965 uczestniczył w Soborze Watykańskim II, w 1965 był współautorem Listu Biskupów Polskich do Biskupów Niemieckich, w 1972 dzięki jego staraniom z lat 1948-1972 powołano stałe diecezje na tzw. Ziemiach Odzyskanych, brał udział w 4 konklawe wybierających papieża, w tym w 1978, kiedy wybrano Karola Wojtyłę, arcybiskupa i kardynała z Krakowa, który przybrał imię Jan Paweł II, witał polskiego papieża w czasie jego pierwszej pielgrzymki do Polski w 1979, w latach 1980-1981 pośredniczył w rozmowach władzy z Solidarnością, zmarł 28.05.1981 w Warszawie. Zob. Ewa K. Czackowska, *Kardynał Wyszyński*, Warszawa 2009.

¹⁹ W archiwum diecezjalnym w Opolu jest nawet osobny dział dotyczący tego zainteresowania Opolszczyzną. ADOP Relacje Opole – Prymas i Episkopat za lata 1945-1977. Zob.

To zainteresowanie sprawami Śląska Opolskiego znalazło swoje odzwierciedlenie tuż po uwięzieniu Prymasa Tysiąclecia, gdyż to właśnie na terenie Administracji Apostolskiej Śląska Opolskiego odsetek księży, którzy nie przeczytali – narzuconego przez władze co do treści – Komunikatu Episkopatu po uwięzieniu ks. Prymasa Stefana Wyszyńskiego w 1953 roku, był jednym z największych w Polsce²⁰.

Trzeba także pamiętać, że duchowieństwo diecezjalne i zakonne Śląska Opolskiego w okresie II wojny światowej i zajmowania tych ziem przez Armię Czerwoną zostało boleśnie dotknięte prześladowaniami, które znajdują swoje odzwierciedlenie w martyrologii duchowieństwa tych terenów²¹, tak że nawet wobec napływu, wraz z repatriantami, księży zza Buga wszystkie placówki duszpasterskie nie zostały do końca obsadzone. Dodatkowo przygotowano także akcję usunięcia z terenów Śląska Opolskiego księży, którzy oskarżani byli o wrogi stosunek do Polski Ludowej i działalność rewizjonistyczną, a co za tym idzie nie zostali pozytywnie zweryfikowani przez specjalne komisje.

Choć na początku, w latach 1945-1947, w ramach akcji repolonizacyjnej, tolerowano działalność Kościoła rzymskokatolickiego nieustannie dokonując Jego inwigilacji, to później zaczęto już w sposób jawny walczyć z jego wpływem na miejscową ludność, szczególnie od 1947 i 1948 roku²².

http://www.diecezja.opole.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=39&Itemid=75&limit=1&limitstart=1 [dostęp 10.08.2010].

²⁰ Było to od 20 do 25% księży na tym terenie. Zob. Ewa K. Czackowska, *Kardynał...*, dz.cyt., s. 17.

²¹ Ks. Andrzej Hanich, *Martyrologium duchowieństwa Śląska Opolskiego w latach II wojny światowej*, Opole 2009.

²² Raport sprawozdawczo-sytuacyjny za miesiąc październik z 30.10.1947 roku. Zob. IPN Wr 09/339, k. 76. Krzysztof Kowalczyk, *Zróżnicowanie represji wobec duchowieństwa na ziemiach polskich (1945-1956)*, W: *Represje wobec*

Bardzo dobrze obrazują to, niestety niekompletne, materiały zachowane w zbiorach wrocławskiego IPN, na których bazuje ten artykuł. W związku z tym, że korzystałem z materiałów zgromadzonych w Oddziale IPN we Wrocławiu, mogłem nie dotrzeć także do ewentualnych materiałów, które być może znajdują się jeszcze w Oddziale IPN w Katowicach czy centrali IPN w Warszawie, a pewne konteksty konkretnych spraw wskazują na to, że tam mogą znajdować się jeszcze interesujące archiwalia w tym temacie. Mam zamiar sprawdzić to przypuszczenie w ramach dalszych badań tego problemu po przebadaniu archiwów IPN we Wrocławiu. Obecnie projekt ten jest już prowadzony i realizowany.

3. Pracownicy PUBP w Koźlu inwigilujący Kościół rzymskokatolicki

Od nich trzeba zacząć artykuł, gdyż to przede wszystkim oni w strukturze aparatu represji w Koźlu odpowiadali za inwigilowanie duchowieństwa, sióstr zakonnych i wiernych świeckich, a także za działania zmierzające do pozyskania tajnych współpracowników w tychże środowiskach.

Podstawą ich działalności była 13. stronicowa „Instrukcja [tymczasowa] [o] pozyskiwaniu, pracy i ewidencji agenturalno-informacyjnej sieci” Ministra Bezpieczeństwa Publicznego Stanisława Radkiewicza z 12.02.1945 roku, która obowiązywała aż do 15.08.1953 roku, a zatem w całym omawianym okresie. Działalność pracowników PUBP wykraczała jednak często poza jej

ramy²³. Dodatkowo w pracy służyły im specjalne biuletyny szkoleniowe związane z inwigilacją Kościoła²⁴.

W omawianym okresie większość pracowników PUBP w Koźlu, przynajmniej do których teczek personalnych udało się dotrzeć, pochodziła z Zagłębia Dąbrowskiego nazywanego często w Polsce międzywojennej „Czerwonym Zagłębiem” oraz Kielecczyny, a nie spośród miejscowej ludności. Przeważnie byli to członkowie PPR, czy też utworzonej później, przez wchłonięcie PPS, PZPR²⁵, niewierzący lub deklarujący się jako niepraktykujący rzymscy katolicy, przeważnie z wykształceniem podstawowym, niekiedy gimnazjalnym z rzadkimi przypadkami uzupełniania go w ramach struktur resortowych czy nawet podejmowaniem studiów. Część w czasie wojny miała za sobą pracę przymusową w Niemczech, obozy koncentracyjne, niewolę radziecką czy lagry jenieckie.

²³ Instrukcja [tymczasowa] [o] pozyskiwaniu, pracy i ewidencji agenturalno-informacyjnej sieci ministra bezpieczeństwa publicznego Stanisława Radkiewicza z 12.02.1945 roku W: Instrukcje pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa (1945-1989) [oprac. Tadeusz Ruzikowski]. Materiały pomocnicze Biura Edukacji Publicznej IPN: tom 1, Warszawa 2004, s. 5-6, 23-28.

²⁴ Informacja o biuletnie szkoleniowym po linii kleru nr 155 w Protokole odbiorczym PUBP w Koźlu z 7.03.1953. Zob. IPN Wr 09/643, k. 4.

²⁵ Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Powstała z połączenia w 1948 PPR i PPS, sprawując władzę nad Polską do 1989. Jako formacja rządząca PRL odpowiada za politykę inwigilacyjną wobec obywateli, zbrodnie komunistyczne, szczególnie wobec strajkujących robotników w 1956 w Poznaniu, w 1970 na Wybrzeżu, w 1976 w Radomiu, po wprowadzeniu stanu wojennego w 1981 i latach późniejszych oraz prześladowania po wydarzeniach marca 1968 wobec inteligencji i studentów. Po przeprowadzeniu zaproponowanej koncepcji „Okrągłego stołu” i częściowo wolnych, ale przegranych przez nią wyborach w 1989 dokonała samorozwiązania w 1990 i utworzenia dwóch nowych partii komunistycznych (*socjaldemokratycznych*). Zob. Wielka Encyklopedia PWN, t. 21, Warszawa 2004, s. 558-560.

duchowieństwa Kościołów chrześcijańskich w okresie stalinowskim w krajach byłego Bloku Wschodniego [red. Jerzy Myszor i Adam Dziurok], Katowice 2004, s. 182-202. Wiesław Jan Wysocki, Mechanizm represji wobec Kościoła i kleru w latach 1945-1956, W: Represje wobec duchowieństwa dz. cyt., s. 203-209

Pod sporządzonymi dokumentami, dotyczącymi inwigilacji Kościoła katolickiego, figurują personalia 11 funkcjonariuszy, którzy swoje obowiązki w tym względzie wypełniali jako zadanie podstawowe lub nadzorujące, gdyż część z nich była bezpośrednimi zwierzchnikami całości działań PUBP w Koźlu na polu walki z Kościołem.

Na pierwszym miejscu trzeba wymienić szefów PUBP w Koźlu i ich zastępców, którymi byli: Wiesław Jabłoński (08.1945) – zdezerterował ze służby, Sidorowicz/Sidorczuk Piotr (08-12.1945), Jan Wojciechowski (p.o. szefa 1.05-01.09.1945), Siudak Euzebiusz (15.07.1946-01.02.1947), Dawid Stanisław (do 15.12.1946, zastępca 05.02-15.12.1946), Sawka Eustachy (02.1947-01.07.1950, wcześniej zastępca od 01.02.1947), Rogacz Jan (1948-1949, zastępca 15.04.1947-30.06.1948), Ciszek Zbigniew (1950-1952) czy Kubiczek Marian (zastępca od 01.09.1951)²⁶. Z tej grupy udało się na dzień dzisiejszy dostrzec do teczek personalnych Eustachego Sawki i Zbigniewa Ciszka.

Sawka Eustachy, syn Jana i Teresy z domu Popowicz, chorąży/porucznik, urodzony 7.04.1912 we wsi Gaje w lwowskim, w latach 1932-1934 służył w 12. i 13 dywizji piechoty w Tarnopolu i Równem, deklarujący się jako bezwyznaniowy lub rzymski katolik. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej i 3. letni kurs elektromechanika, znał dobrze język rosyjski. Miał żonę Stefanię i 2 dzieci. Wbezpiece od 1.04.1945 roku, od 10.02.1945 w PPR. Karany dyscyplinarnie w 1949 i 1950 roku²⁷.

Od 01.02.1947 zastępcą szefa PUBP w Koźlu oraz szef PUBP od 02.1947 do 01.07.1950²⁸, później pełnił służbę w PUBP w Będzinie i

²⁶ Zob. Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza. Tom I..., dz. cyt., s. 345-346.

²⁷ Akta osobowe Eustachego Sawki. Zob. IPN BU 0902/716, t. 1, k. 6-7, 16-22, 31-32, 44-45, 47.

²⁸ Tamże, k. 86. W przywoływanej niżej publikacji błędnie podane jest, że 1.07.1950 roku popełnił samobójstwo, tymczasem stało się to 17.09.1954 roku,

był komendantem obozu dla więźniów w Łagiewnikach i oficerem Informacji Wojskowej, a następnie skierowany do dyspozycji WUBP w Katowicach²⁹. Jako szef w Koźlu wprowadził dyscyplinę w krótkim czasie, był dla podwładnych sprawiedliwy, choć surowy³⁰. 1946 – starszy sierżant, 1946 – chorąży, 1947 – podporucznik, 1948 – porucznik, 1953 – kapitan³¹. Popełnił samobójstwo w 1954 roku w Braniewie w Olsztyńskim, zabijając także swoją żonę³².

Ciszek Zbigniew, syn Stefana i Janiny z domu Jakubczyk, urodzony 28.05.1923 w Dąbrowie Górniczej, chorąży. Był zastępcą szefa PUBP od 15.03.1950 do 01.04.1951 oraz szefem PUBP w Koźlu w latach 1950-1952³³, choć nie jest to informacja pewna³⁴.

Został skierowany 01.03.1946 przez PPR w Katowicach, z rekomendacji PPR w Dąbrowie Górniczej, do WUBP w Katowicach. Tam kilka dni później, 06.03.1946 roku, złożył podanie o przyjęcie do WUBP³⁵.

tym bardziej, że na s. 180 figuruje później jako szef PUBP w Będzinie od 01.07.1950-01.06.1951. Zob. Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza. Tom I..., dz. cyt., s. 345-346, 180. Por. Sprawa samobójstwa kapitana Eustachego Sawki. Zob. INP BU 0902/716, t. 2.

²⁹ Akta osobowe Eustachego Sawki. Zob. IPN BU 0902/716, t. 1, k. 45, 47, 86.

³⁰ Tamże, k. 110, 117.

³¹ Tamże, k. 86.

³² Tamże, k. 50-51. Sprawa samobójstwa kapitana Eustachego Sawki. Zob. INP BU 0902/716/t. 2.

³³ Zob. Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza. Tom I..., dz. cyt., s. 345; Akta osobowe Zbigniewa Ciszka. Zob. IPN Wr 0126/1215, k. 4-11.

³⁴ Co prawda wspomina o tym publikacja Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza. Tom. I na s. 345, ale inaczej sprawę przedstawiają akta osobowe Zbigniewa Ciszka. W czasie kiedy miał być szefem PUBP w Koźlu był stale w dyspozycji WUBP w Opolu. Akta osobowe Zbigniewa Ciszka. Zob. IPN Wr 0126/1215, k. 18-19.

³⁵ Akta osobowe Zbigniewa Ciszka. Zob. IPN Wr 0126/1215, k. 2-3.

Deklarował się jako niepraktykujący rzymski katolik. Ukończył 2 klasy gimnazjum przy UBP w Cieszynie. Później odbywał przeszkolenie zawodowe w Technikum Chemicznym w Sławieicach (od 1.04.1956-31.12.1956/1.01.1957). Słabo znał język rosyjski i niemiecki. Z zawodu był tokarzem. Przed 1939 rokiem należał do ZHP³⁶. Od lutego 1945 roku należał do PPR³⁷.

Jego służba w PUBP w Koźlu przebiegała następująco: 10.03.1950 do 01.04.1951 – zastępca szefa PUBP. Następnie karnie (*m.in. brak kontroli nad pracownikami, związek z rozpracowywaną kobietą*) przeniesiony do WUBP w Opolu (od 01.04.1951) i jako zastępca szefa PUBP w Prudniku, gdzie jednak skompromitował się moralnie i służbowo (*brak kontroli nad pracownikami, niemoralne prowadzenie się*).

W 1948 roku został chorążym, w 1952 – podporucznikiem, w 1954 – porucznikiem i za wzorową służbę odbierał liczne nagrody. Po incydencie w Prudniku zdegradowany do podporucznika w 1954 roku, by w 1955 roku znów uzyskać ten stopień. Później pracował w WUBP w Opolu (od 20.08.1955). Został zwolniony ze służby 31.12.1956 roku w trzymiesięczną odprawą i przeniesiony do rezerwy MSW. Później pracował w Milicji Obywatelskiej, gdzie

³⁶ Związek Harcerstwa Polskiego. Organizacja harcerska (*skautowa*) powołana do życia w 1918. Członkowie ZHP zawsze włączali się w walkę o wolność Polski: rozbrajanie zaborców w 1918, działania plebiscytowe na Śląsku i powstania, które tam wybuchły, w wojnie polsko-bolszewickiej w 1920, obronie Polski w 1939 i w ramach Szarych Szeregów czy też w Powstaniu Warszawskim. Po II wojnie światowej nastąpiły próby przekształcenia harcerstwa w organizacje pionierską, co spowodowało powstanie niezależnych organizacji harcerskich wobec zawłaszczenia ZHP przez komunistów. W latach 1989-1991 związek wrócił do swoich pierwotnych korzeni. Zob. Wielka Encyklopedia PWN, t. 30, Warszawa 2005, s. 457-458.

³⁷ Żonaty z Marią z domu Apostel. Zob. Akta osobowe Zbigniewa Ciszka. Zob. IPN Wr 0126/1215, k. 4-11, 16.

nabył prawa emerytalne 03.03.1980 roku, przepracowawszy w tych strukturach 17. lat³⁸.

Do drugiej grupy, dokonującej bezpośredniej inwigilacji Kościoła katolickiego, jako swojej podstawowej działalności, należy zaliczyć pracowników referatu V PUBP: Jana Wronę, kierownika referatu (1945-1954) i współpracujących z nim Józefa Potempę (1947-1948) oraz Lucjan Hadziński (1947-1950). Na przestrzeni lat w tym wydziale pracowali prawdopodobnie także: nieznany z imienia Waliga (1946)³⁹, a wspomagali ich także z innych jednostek Teofil Duraj (? - 1949)⁴⁰, Ludwik Grzyb (III - 1948-1951)⁴¹, Jan Maroszek (kierownik referatu IV – ? - 1948)⁴² oraz Tadeusz Wojaczek (kierownik sekcji III - 1945)⁴³, co do których teczek personalnych na obecnym etapie badań nie udało się dotrzeć.

³⁸ Jako funkcjonariusz PUBP mieszkał przy ul. Matejki 5 w Kędzierzynie. Zob. Tamże, k. 18-19, 23, 27-39, 43-44.

³⁹ Sprawozdanie wydziału V PUBP z 22.03.1946 roku [spisane przez Waligę]. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 138.

⁴⁰ Doniesienie obywatelskie Jana Duraja z 12.02.1949 roku [spisane przez Teofila Duraja] Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 118.

⁴¹ Raport okresowy kierownictwa referatu V PUBP w Koźlu z okres od 01.06.1948 roku do 27.06.1948 roku z 26.06.1948 roku [sporządzone przez Ludwika Grzyba]. Zob. IPN Wr 07/329, k. 431. Charakterystyka obiektów po linii kleru kryptonim Planeta, Gwiazda i Wieża za okres od 01.07 do 27.07.1948 roku. Zob. IPN Wr 07/329, k. 473 [sporządzone przez Ludwika Grzyba]. Sprawozdanie z przebiegu odczytania Orędzia Episkopatu o poświęceniu Narodu Polskiego Boskiemu Sercu Jezusa z 23.10.1951 [sporządzone przez Ludwika Grzyba]. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 65-68.

⁴² Wykaz kościołów na terenie miasta Kędzierzyna z 12.10.1948 roku [sporządzone przez Jana Maroszkę]. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 313. Charakterystyka o. Jana Skrzynieckiego OMI z 13.10.1948 roku [sporządzone przez Jana Maroszkę]. Zob. IPN Wr 07/335, k. 317.

⁴³ Sprawozdanie dekadowe kierownika sekcji III z 07.12.1945 roku. Sprawozdanie dekadowe z 27.12.1945 roku. Sprawozdanie dekadowe sekcji III za czas od 27.12.1945 roku do 01.01.1946 roku. Zob. IPN Wr 07/329, k. 4-6.

W dokumentach z tego okresu, dotyczących inwigilacji, najczęściej można znaleźć podpis **Jana Wrony**, syna Jana i Anny z domu Palków, urodzonego 09.02.1909 w Jaworznie. Już 12.06.1945 złożył podanie o przyjęcie do WUBP w Katowicach i został skierowany do MUBP w Mysłowicach, jako wartownik. Był robotnikiem, z 6. klasami szkoły podstawowej i kursem szkoły specjalistów morskich. Z zawodu był maszynistą parowozu oraz okrętowym maszynistą parowym. Słabo znał język francuski i niemiecki⁴⁴.

W latach 1927-1928 pracował w kopalni Józef Piłsudski w Jaworznie. W latach 1928-1930 służył w Marynarce Wojennej w Gdyni. We wrześniu 1939 roku, powołany jako rezerwa do Pińska, dostał się do niewoli w Związku Sowieckim (29.09-24.12.1939), a w wyniku wymiany jeńców trafił do niewoli niemieckiej, gdzie przebywał w latach 1939-1943 (*grudzień 1939-marzec 1940 - Mozburg w Bawarii, marzec 1940-1941 – Frankental w Nadrenii, a następnie Metz – 1941-1943*). Uciekł do Francji, gdzie przebywał rok czasu, ale został złapany i osadzony w lagrach w Ludwickschafen i Bittefelt koło Berlina aż do wyzwolenia 9.06.1945⁴⁵.

Podczas pracy w organach bezpieczeństwa przeszedł następującą drogę awansu: 10.10.1947 – sierżant, 01.01.1951 – chorąży, 21.07.1954 – podporucznik. Przed wojną był bezpartyjnym, a 08.06.1945 wstąpił do PPR, z którego rekomendacji trafił do UB⁴⁶.

W czasie pracy w PUBP w Koźlu był kolejno: 27.06.1945 – referentem, 01.02.1947 – starszym referentem, 26.03.1947 – starszym referentem referatu V, 01.05.1952 – starszym referentem Referatu

Ochrony Zakładów Przemysłu Azotowego. Zwolniony ze służby 21.12.1954 z 3. miesięczną odprawą⁴⁷.

W 1953 roku przebywał w sanatorium i starał się o zwolnienie ze służby, aby nie być ciężarem dla PUBP. Na podaniu o zwolnienie ze służby widnieje podpis szefa PUBP w Koźlu nie rekomendującego tego zwolnienia. Również w Opolu sprawa została rozpatrzona odmownie, ale już w roku 1954 sytuacja uległa zmianie i została rozpatrzona pozytywnie⁴⁸.

Później Jan Wrona starał się o przyznanie mu renty inwalidzkiej z powodu przewlekłego gośca kręgosłupa na odcinku szyjnym oraz wyczerpania nerwowego. Sprawa ta została jednak rozpatrzona negatywnie⁴⁹.

W charakterystyce służbowej z 10.02.1953 roku można znaleźć informacje, że choć wcześniej deklarował się jako rzymski katolik, to jednak był człowiekiem niereligijny i niewierzącym, nie był lubiany przez pracowników PUBP w Koźlu. W dokumentach opisany jest dość duży wpływ jego żony Marii, która uchodziła za osobę nieprzekonaną do nowego porządku⁵⁰.

Jego współpracownikiem przez wiele lat był **Józef Potempa**⁵¹, syn Józefa i Wiktorii z domu Frysztackiej, urodzony 2.12.1924 w Preczowie koło Będzina. Deklarował się jako rzymski katolik a później bezwyznaniowy z ukończonymi 6. klasami szkoły

⁴⁴ Akta osobowe Jana Wrony. Zob. IPN Wr 0126/865, k. 3, 4-9, 15.

⁴⁵ Zob. Tamże, k. 4-9, 10.

⁴⁶ Zob. Tamże, k. 12, 14.

⁴⁷ Jako funkcjonariusz PUBP mieszkał przy ul. 1 Maja 4 w Koźlu. Zob. Tamże, k. 14, 4-9.

⁴⁸ Zob. Tamże, k. 17, 19-20.

⁴⁹ Zob. Tamże, k. 24-25.

⁵⁰ Chyba chodzi jednak o konkubinę, bo wg wcześniejszych dokumentów z żoną rozwiódł się, gdyż w czasie jego pobytu w niewoli miała dziecko z innym mężczyzną i z nim żyła. Zob. Tamże, k. 16, 26.

⁵¹ Por. Kadra bezpieki. Obsada stanowisk kierowniczych aparatu bezpieczeństwa w województwach śląskim/katowickim, bielskim i częstochowskim, Katowice 2009, s. 408-409.

powszechnej. W latach 1942-1945 pracował jako robotnik przymusowy w Niemczech w powiecie Neustadt (*Prudnik*)⁵².

Podanie o przyjęcie do bezpieki złożył 8.02.1946 roku w Katowicach. Od 25.05.1945 roku należał do PPR. Przed przyjęciem do PUBP w Koźlu, pracował w PUBP Nysa (1946-1947), jako młodszy referent sekcji V, skąd przeniósł się na własną prośbę do Koźla (1947-1948). Po zakończeniu pracy w Koźlu służył MUBP w Zabrze (1948-1950) i Chorzowie (1950-1952) – jako starszy referent referatu V oraz w Siemianowicach, jako zastępca szefa i szef MUBP (1952-1954), gdzie jednak nie miał oczekiwanych efektów. W 1951 roku wskazywał na swój stan zdrowia, utrudniający pracę, a 28.02.1955 zwolniony z 3. miesięczną odprawą ze względu na amoralne prowadzenie się i zły stosunek do podwładnych. Po zwolnieniu pracował w kopalni „Concordia” w Zabrzu⁵³.

Awanse w bezpiece: 1947 – kapral, 1950 – sierżant, 1951 – starszy sierżant, 1951 – chorąży, 1952 – podporucznika⁵⁴. Karany za stosowanie przemocy w czasie przesłuchań: 14 dni aresztu w 1947 roku za pobicie informatora, co powtórzyło się w 1951 roku⁵⁵. W czasie pracy w Koźlu wykazywał też oznaki niesubordynacji, zrywając przez swoje zachowanie spotkania z informatorami ps. Bierawa, Twardy i Dziergowice⁵⁶.

Hadziński Lucjan, syn Jana i Marianny z domu Nowakowskiej, urodzony 3.12.1911 w Mrzygłódce, deklarujący się jako rzymski katolik a później bezwyznaniowiec z ukończonymi 7 klasami szkoły powszechnej i zawodem stolarza, później zrobił 2 klasy gimnazjum. Wdowiec, powtórnie żonaty z sekretarką MRN w Koźlu. W czasie

wojny wywieziony do Niemiec na roboty, należał do PPR od 22.02.1945 roku⁵⁷. W podaniu o przyjęcie do organów bezpieczeństwa z 1.03.1945 roku napisał: „moim zadaniem jest pracować dla dobra Polski Demokratycznej i tępić tych wszystkich, którzy stoją na zdradzie Polski Demokratycznej (*pisownia oryginalna!*)”⁵⁸.

W UB pracował najpierw w Zawierciu (1945), następnie był w Centralnej Szkole MBP w Łodzi (1945), w WUBP w Katowicach (1946), PUBP w Opolu (1946), w referacie V PUBP w Koźlu (1947-1950), przeniesiony ze względu na słabe wyrobienie do referatu III (1950-1951), w 1951 roku zwolniony za pijaństwo i awantury oraz przeniesiony do rezerwy MON. 1950 – sierżant, 1951 – starszy sierżant⁵⁹.

Do trzeciej grupy należy zliczyć: Andrzeja Noconia, którego podpisy znajdują się na dokumentach wytworzonych przez PUBP w Koźlu w sekcji III, ale trudno w teście personalnej znaleźć na ten temat informacje (*być może było to od 1946 roku i zakończyło się przed 1949 rokiem*)⁶⁰ i Bogusława Lisikiewicza (*zajmował się w referacie I duchownymi posądzonymi o proniemieckie zachowania*), co do których zachowały się materiały.

Nocoń Andrzej, syn Andrzeja i Katarzyny z domu Pichta, urodzony 25.03.1918 w Czeladzi, był członkiem PPR. 03.07.1946 został skierowany do Wojewódzkiej Komendy MO⁶¹ w Katowicach, gdzie

⁵² Akta osobowe Józefa Potempy. Zob. IPN Ka 0189/38, k. 6-8, 46.

⁵³ Od 1949 roku żonaty z Marią Kuczerą. Zob. Tamże, k. 34, 6, 9, 31, 35-36, 20-21, 47, 94, 134-135, 138-139, 142-143, 150, 154.

⁵⁴ Zob. Tamże, k. 46, 94, 102.

⁵⁵ Zob. Tamże, k. 100, 103, 121.

⁵⁶ Zob. Tamże, k. 107.

⁵⁷ Akta osobowe Lucjana Hadzińskiego. Zob. IPN Wr 0126/160, k. 4-5, 10, 15-16.

⁵⁸ Zob. Tamże, k. 3, .

⁵⁹ Zob. Tamże, k. 12, 16, 18-20.

⁶⁰ Na pewno w 1946 roku. Zob. IPN Wr 07/329, k. 8.

⁶¹ Milicja Obywatelska. Organ utworzony dekretem PKWN, podporządkowany Resortowi Bezpieczeństwa Publicznego a później od 1945 Ministerstwu Bezpieczeństwa Publicznego i dalej Ministerstwu Spraw Wewnętrznych. Faktycznie do 1990 miała dbać o bezpieczeństwo obywateli, choć podejmowała także działania przeciw podziemiu niepodległościowemu i opozycji oraz

05.07.1947 złożył podanie o przyjęcie, w którym napisał m.in. że ma chęci i zamiłowanie służenia Polsce Demokratycznej [sic!]⁶².

Skończył 7. klas szkoły podstawowej. 2. lata pracował w okolicach Żywca przy naprawie dróg, a następnie przez rok jako szewc w Warszawie. W wieku 21 lat odbył służbę wojskową w 27 pułku piechoty w Częstochowie, od marca do września 1939, kiedy to po tygodniowej walce dostał się do niewoli, z której uciekł i 2. lata był poszukiwany. Przez rok (od 1941) był na pracy przymusowej w Hanowerze. Później uczestniczył w działaniach partyzanckich, prowadząc dywersje w kopalni na dole (w latach 1942-1945 wywożąc w urobku materiały wybuchowe dla ludzi PPR).

Przed wojną należał do Związku Strzeleckiego⁶³ oraz Organizacji Woskowo-Robotniczej „Junak”⁶⁴, a w czasie okupacji, w 1942 roku,

protestom robotniczym, stając się jednym z filarów systemu komunistycznego państwa. W jej strukturach od 1956 działała Służba Bezpieczeństwa, w późniejszym czasie ulegająca dodatkowemu rozbudowaniu. Rozwiązana w 1990 i zastąpiona przez policję. Zob. Wielka Encyklopedia PWN, t. 17, Warszawa 2003, s. 448.

⁶² Akta osobowe Andrzeja Noconia. Zob. IPN Wr 0126/418, k. 3-6.

⁶³ Związek Strzelecki. Młodzieżowa organizacja wychowawcza założona w 1919, nawiązująca do tradycji Strzelca oraz pielęgnująca tradycje związane z obozem piłsudczykowskim. Poparł Zamach Majowy w 1926, a swoją działalnością obejmował młodzież poza granicami kraju. W czasie okupacji niemieckiej członkowie wchodzili do organizacji niepodległościowych. Reaktywowany w 1990. Zob. Wielka Encyklopedia PWN, t. 30, Warszawa 2005, s. 470.

⁶⁴ Organizacji Woskowo-Robotniczej „Junak”. Właściwie Junackie Hufce Pracy. Paramilitarna organizacja młodzieżowa z lat 1936-1939. Powołana do życia Dekretem o służbie pracy młodzieży Prezydenta RP Ignacego Mościckiego z 22.09.1936. Praca na rzecz obronności kraju i jego interesów gospodarczych wykonywana była na zasadzie służby ochotniczej. Przyjmowano jednak przede wszystkim młodzież bezrobotną w wieku 18-20 lat. W czasie służby mogła ona przejść przysposobienie do służby wojskowej, nabyć kwalifikacje zawodowe, doświadczyć wychowania obywatelskiego i patriotycznego, a także nadrobić braki związane z podstawowym wykształceniem. Służba ta trwała z zasady 2 lata.

wstąpił do PPR. Przed 1939 rokiem pracował jako kierowca u Michalskiego w Czeladzi, a od 10.08.1945 w kopalni Czeladź-Piaski jako robotnik. W latach 1945-1946 był strażnikiem w Centralnym Zarządzie Przemysłu Węglowego w Katowicach. Następnie wstąpił do MO, przebywał 8. tygodni na szkoleniu w Chorzowie i w latach 1946-1949 był zastępcą komendanta i portierem w Chrzastowicach w powiecie opolskim, gdzie został ranny w czasie akcji oraz służył w komendzie MO w Opolu⁶⁵.

15.01.1949 złożył wniosek o przyjęcie do UBP w Opolu. Natomiast 01.02.1949 został przyjęty jako strażnik więzienia śledczo-karnego w Opolu, gdzie nie wykazywał większego wyrobienia ideologicznego i był karany przez naczelnika za niewłaściwe zachowania. 01.12.1951 prosił o przeniesie do MO, ale nie zostało ono pozytywnie rozpatrzone, gdyż w 1952 roku nadal pracował jako strażnik w Opolu.

Za swoje negatywne zachowanie (*zabieranie więźniom pieniędzy, rozpijanie ich i przenoszenie grypsów, awantury na mieście po spożyciu alkoholu*) został wykluczony z PZPR i karnie przeniesiony jako strażnik więzienia do Strzelec Opolskich na przełomie 1952 i 1953. Tam także otrzymał negatywną ocenę pracy (*karany przez naczelnika 12. razy, m.in. handlował prześcieradłami więziennymi*) i wszczęto wobec niego procedurę karnego wydalenia ze służby oraz założono sprawę karną. Zwolniony ze służby 01.09.1953, jak sam

Po wojnie ideę junacką przeszczepiono w Służbie Polsce (1949-1955) oraz ochotniczych hufcach pracy (od 1959). Dziś bardzo często noszą także nazwę środowiskowych hufców pracy, dając szansę na podstawowe wykształcenie trudnej młodzieży zapewniały przysposobienie do służby wojskowej oraz nabycie kwalifikacji zawodowych, wychowanie obywatelskie i oświatę ogólną. Zob. Strona internetowa Ochotniczych Hufców Pracy W: <http://www.ohp.pl/?id=26> [dostęp 13.08.2010].

⁶⁵ Żonaty z Mieczysławą z domu Gregoreryk. Akta osobowe Andrzeja Noconia. Zob. IPN Wr 0126/418, k. 5-8, 10, 11-21, 24, 26.

pisał, chciał przyczynić się do rozwoju Polski jako górnik przez realizację planu sześcioletniego⁶⁶.

Lisikiewicz Bolesław, syn Wojciecha i Heleny z domu Czarny, kierownik referatu I, urodzony 05.09.1921 w Sancygniowie na Kielecczyźnie. Po śmierci matki ojciec ożenił się drugi raz. Macocha zginęła w obozie koncentracyjnym w Oświęcimiu. We wrześniu 1939 ochotniczo zaciągnął się do obrony Lublina i tam między 16-24.09.1939 został aresztowany, a później wrócił do Dąbrowy Górniczej. Przebywał w obozie koncentracyjnym Mautausen i Gusen (od 01.02.1940 do 05.05.1945), skąd wrócił 14.07.1945⁶⁷.

07.08.1945 złożył prośbę o przyjęcie do WUBP w Katowicach. Od 1949 był chorążym. Był osobą niepraktykującą, zaangażowaną w działalność PPR, do której należał od 30.07.1945. Był członkiem egzekutywy w latach 1948-1949, a od stycznia 1950 roku I sekretarzem przy PUBP w Koźlu. Ukończył szkołę podstawową i 4. klasy gimnazjum, pochodzenie robotnicze⁶⁸.

Początkowo pracował w MUBP w Siemianowicach (15.07.1945 - 12.12.1945), przeszedł kurs w Karłowicach (do 28.12.1945), następnie trafił do PUBP w Koźlu (do 05.04.1955). Od 01.09.1957 do 12.07.1959 uczestniczył w 2 letniej oficerskiej szkole zawodowej SB MSW, gdzie był wysoko oceniany przez przełożonych, otrzymując dyplom 12.07.1957. Dalej pracował w WUBP w Opolu (do 31.08.1972).

Piął się także po stopniach kariery: 1947 – sierżant, 1948 – chorąży, 1951 – podporucznik, 1954 – porucznik, 1957 – porucznik MO, 1957 – kapitan MO, 1968 – major MO. Należał w 1955 do grupy

rozpracowującej wywiad zachodnioniemiecki na terenie Opolszczyzny. Po zwolnieniu ze służby został przeniesiony na stanowisko starszego inspektora Wydziału Paszportów i Dowodów Osobistych KWMO w Opolu, gdzie pracował do przejścia na emeryturę.

Za jego osobiste porażki można uznać areszt za awantury w stanie nietrzeźwym w 1947, sygnały o nadużywaniu alkoholu w 1955, nie przyjęcie do MO ze względu na pylicę płuc i reumatyzm w 1957. W 1960 został ukarany dyscyplinarnie za prowadzenie w stanie nietrzeźwym, ubliżanie funkcjonariuszom MO i osobom postronnym⁶⁹.

W zaświadczeniu o pracy w SB z 18.03.1977 napisano, że pracował w tej formacji od 15.07.1945 do 31.08.1972, a od 15.07.1945 do 31.12.1947 brał udział w walkach z bandami i reakcyjnym podziemiem⁷⁰. Zresztą sam w 1972 roku chwalił się następującymi „osiągnięciami” w swojej 27. letniej pracy w resorcie: likwidacją kilku grup reakcyjnego podziemia (WIN i NSZ), agentów obcego wywiadu oraz proniemieckich na terenie powiatu kozielskiego i strzeleckiego w latach 1946-1950; likwidacja w latach 1950/1951 agenta wywiadu angielskiego T. Ludygi, w latach 1959/63 – rozpracowaniem i likwidacją agentów G. Gieronina, H. Krybusa i J. Sobka.

Przez długie lata był członkiem ZBOWiD⁷¹ – prezesem i wiceprezesem przez szereg kadencji, w Kole Miejskim w Kędzierzynie oraz członkiem Zarządu Oddziału w Koźlu⁷².

⁶⁶ Zob. Tamże, k. 27-41, 43.

⁶⁷ Akta osobowe Bolesława Lisikiewicza. Zob. IPN Wr 0251/5, k. 3-5.

⁶⁸ Również jego żona Janina była niepraktykująca, a Bolesław był jej drugim mężem (z pierwszego małżeństwa miała 2 dzieci: nazwisko Klusek – trudno stwierdzić czy mąż Janiny zmarł czy też żyła ona w drugim związku po rozwodzenie czy odejściu od niego). Zob. Tamże, k. 3, 6-12.

⁶⁹ Zob. Tamże, k. 17-19, 23, 25-26, 35, 37.

⁷⁰ Zob. Tamże, k. 15.

⁷¹ Związek Bojowników o Wolność i Demokrację. Organizacja kombatancka powstała w 1949 roku w wyniku narzuconego zjednoczenia 11 działających od 1945 organizacji kombatanckich i więźniów obozów koncentracyjnych. Do 1989 podporządkowany pod względem organizacji i polityki PZPR. Zrzeszał kombatanatów wojskowych, ale także działaczy komunistycznych, MO i UB. Nie

4. Sposoby i metody inwigilacji oraz poszkodowani w ich wyniku

Prowadzona przez w/w pracowników działalność koncentrowała się na: sporządzaniu charakterystyk imiennych dotyczących księży i ich działalności, charakterystyk zakonnic i prowadzonych przez nie placówek, opisu majątków kościelnych, a także przesyłaniu tych materiałów do WUBP w Katowicach, a później w Opolu⁷³. Już w latach 50-tych ilość zgromadzonych dokumentów musiała być imponująca, gdyż mowa jest o 10 segregatorach z ogólną liczbą kart 2245⁷⁴.

Działania funkcjonariuszy UB opisanie stanu materialnego wszystkich parafii powiatu kozielskiego wraz z obiektami kościelnymi i personelem księży oraz pracujących na tym terenie sióstr zakonnych⁷⁵. W wypadku tych ostatnich, stanowiły one w

pewnym sensie formę przygotowania akcji wysiedlenia sióstr zakonnych do obozów pracy w latach 1954-1956⁷⁶. Charakterystyki sióstr zakonnych były przeważnie bardziej szczegółowe i dotyczyły także rodziców i bliskiej rodziny każdej z zakonnic⁷⁷. Spisy te nie ominęły także personelu kościelnego, ze szczególnym uwzględnieniem organistów⁷⁸.

Inwigilacja obejmowała także organizacje i stowarzyszenia katolickie, spisane dokładnie z rozkładem na poszczególne parafie oraz opisywane w poszczególnych meldunkach w wypadku stwierdzenia działalności „wykraczającej poza ramy ich funkcjonowania”, jakie chciało narzucić Kościołowi katolickiemu komunistyczne państwo⁷⁹.

przyjmowano z powodów ideologicznych w jego szeregi m.in. żołnierzy Armii Krajowej, a od 1950 w ramach organizacji działała, powołana przez UB, Komisja Księży, której celem było robienie jedności Kościoła katolickiego (*przyjmowano nie tylko księży kombatanatów, ale wszystkich pozytywnie ustosunkowanych do Polski Ludowej*). W 1990 przekształcił się w Związek Kombatanatów RP i Byłych Więźniów Politycznych, zrzeszając żołnierzy Wojska Polskiego, armii koalicji antyhitlerowskiej, różnych organizacji ruchu oporu, więźniów obozów hitlerowskich i łagrów. Zob. Wielka Encyklopedia PWN, t. 30, Warszawa 2005, s. 456.

⁷² Mieszkał początkowo w Kędzierzynie przy ul. Kozielskiej 59a (*dane z 1950*), a później przy ul. 1 Maja 10a/6 (*dane z 1972*). Zob. Akta osobowe Bolesława Lisikiewicza. Zob. IPN Wr 0251/5, k. 38.

⁷³ Sprawozdanie dekadowe sekcji III z 7.01.1946 roku. Zob. IPN Wr 07/329, k. 6. Sprawozdanie dekadowe sekcji III z 17.01.1946 roku. Zob. IPN Wr 07/329, k. 8. Sprawozdanie dekadowe sekcji III z 17.02.1946 roku. Zob. IPN Wr 07/329, k. 15. Sprawozdanie dekadowe z 27.02.1946 roku. Zob. IPN Wr 07/329, k. 18. Raport sprawozdawczy sekcji I z 2.04.1948. Zob. IPN Wr 07/329, k. 383-384.

⁷⁴ Sprawa R.O. dot. Kleru Segr. od nr 1-10, ogółem kart 2245. Protokół zdawczo-odbiorczy PUBP w Koźlu z 23.IV.1953 roku. Zob. IPN Wr 09/640 k. 18.

⁷⁵ Struktura i rozmieszczenie w terenie dekanatu kędzierzyńskiego z 14.11.1947 roku. Zob. IPN Wr 07/335 t. 2, k. 3-4. 12-13. Wykaz kościołów na terenie

powiatu kozielskiego z 4.05.1949 roku. Zob. IPN Wr 07/335 t. 2, k. 5. Spis parafii w powiecie kozielskim wg przynależności do dekanatów z 14.02.1949 roku. Zob. IPN Wr 07/335 t. 2, k. 6-7. Wykaz kościołów uszkodzonych działaniami wojennymi i kościołów zabytkowych na terenie m. Koźla i powiatu kozielskiego. Zob. IPN Wr 07/335 t. 2, k. 8-9. Działalność kleru i jego organizacja na terenie powiatu kozielskiego. Zob. IPN Wr 07/335 t. 2, k. 10-11. Wykaz probostw i aktywu duchownego w dekanacie kozielskim. Zob. IPN Wr 07/335 t. 2, k. 17-18. Opracowanie niekompletne V referatu PUBP z 26.11.1948 roku. Zob. IPN Wr 07/335, k. 25-26. Sprawozdanie Wydziału V PUBP z 22.03.1946 roku. Zob. IPN Wr 07/335 t. 2, k. 138.

⁷⁶ Zob. Mirek Agata, Siostry zakonne w obozach pracy w PRL w latach 1954-1956, Lublin 2009.

⁷⁷ Charakterystyki sióstr: Waldotruda Wiktorina Stas, Alberta Franciszka Streitz, Balsamina Jadwiga Zdruz, Eryka Gertruda Lorenz, Maria Irena Magdalena Kozik, Magdalena Helena Ulmann, Ernesta Maria Kerss, Godefryda Marta Urbisch, Bomila Jadwiga Kokot, Alnorda Barbara Skrzypek. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 321-330.

⁷⁸ Wykaz organistów z 08.09.1951 roku. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 70.

⁷⁹ Opracowanie niekompletne V referatu PUBP z 26.11.1948 roku. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 25-26. Dokument Prezydium Powiatowej Rady Narodowej, Referat d.s. Wyznań z 28.03.1951 roku. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 51-52.

Informacje były na bieżąco aktualizowane wobec zmian personalnych w 5 dekanatach należących do powiatu⁸⁰. Sukcesywnie także penetrowano te środowiska, w związku z ważnymi wydarzeniami w życiu lokalnego czy ogólnopolskiego Kościoła⁸¹. Sporządzano także sprawozdania w kwestii udziału poszczególnych księży i osób zakonnych w działaniach regionalnych, nauczaniu religii w szkołach⁸² czy akcjach ogólnopolskich dotyczących pomocy materialnej dla Korei⁸³, pożyczki narodowej⁸⁴, czy walki o pokój⁸⁵, a także zachowania poszczególnych proboszczów wobec braku pozwoleń na procesje religijne⁸⁶.

W początkowym okresie, szczególnie w latach 1945-1946, zainteresowanie klerem katolickim związane było z rzekomymi wystąpieniami antypolskimi lub używaniem języka niemieckiego w kontakcie z wiernymi czy oskarżeniami o kontakty z byłymi SS-

⁸⁰ Wykaz księży przybyłych na teren powiatu kozielskiego w roku bieżącym z 16.09.1948 roku. Zob. IPN Wr 07/335 t. 2, k. 22. Referat d.s. Wyznań sprawozdanie do Wojewódzkiej Rady Narodowej z 2.04.1951 roku. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 56.

⁸¹ Raport o działalności duchowieństwa po śmierci kard. Hlonda z 24.10.1948 roku. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 158.

⁸² Spis księży, którzy wnieśli podania o nauczanie religii w szkole z 20.03.1949 roku. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 214.

⁸³ Sprawozdanie z przebiegu brania udziału w akcji zbiórki na Koreę księży proboszczów powiatu kozielskiego. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 43-45.

⁸⁴ Wykaz księży biorących udział w subskrypcji Pożyczki Narodowej z 08.09.1951 roku. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 71-72.

⁸⁵ Sprawozdanie z przebiegu akcji przeniesienia uchwał II-go Światowego Kongresu Obrońców Pokoju na teren powiatu kozielskiego, a w szczególności udział księży, sióstr zakonnych w zebraniach gromadzkich. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 46.

⁸⁶ Pismo Referatu d.s. Wyznań z 10.05.1951 roku. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 62-64.

manami⁸⁷. Dotyczyły one następujących duchownych: ks. Edgara Lehnerta⁸⁸ z Reńskiej Wsi⁸⁹, ks. Karola Biskupa⁹⁰ z Polskiej Cerekwi⁹¹, ks. Wiktora Woznicoka⁹² z Grzędzina⁹³, ks. Józefa

⁸⁷ SS. Sztafety Ochronne NSDAP (*Narodowosocjalistycznej Niemieckiej Partii Robotniczej*). Narodowosocjalistyczna organizacja bojowa powstała w 1923 jako osobista straż Hitlera, w 1926 podporządkowana Oddziałom Szturmowym NSDAP. W 1934 odegrała główną rolę w likwidacji opozycji w partii i w tym samym roku przejęła obowiązek obsady obozów koncentracyjnych. W latach 1933-1939 opanowały policję polityczną i w czasie okupacji zdobytych ziem w czasie II wojny światowej stanowiły trzon terroru skierowanego wobec miejscowej ludności. W Procesie Norymberskim uznana za organizację zbrodniczą odpowiedzialną za zbrodnie wojenne i zbrodnie przeciw ludzkości. Zob. Wielka Encyklopedia PWN, t. 25, Warszawa 2004, s. 487-488.

⁸⁸ Ks. Edgar Lehnert z archidiecezji ołmunieckiej, urodzony 1909, święcenia kapłańskie 1934, krótko po przejściu frontu w 1945 administrator parafii Reńska Wieś, wysiedlony, w 1945 wyjechał do Niemiec. Zob. Ks. Andrzej Hanich, *Dekanaty i parafie...*, dz.cyt., s. 202 [przypis 1097].

⁸⁹ Sprawozdanie dekadowe ogólne z 7.12.1945 roku i z 27.12.1945 roku. Zob. IPN Wr 07/329, k. 4-5.

⁹⁰ Ks. Karol Biskup z archidiecezji wrocławskiej, urodzony w 1884, święcenia kapłańskie 1910, proboszcz parafii w Polskiej Cerekwi w latach 1921-1958, w czasie wojny musiał uciekać z parafii, a gdy powrócił znalazł zgłiszczą i podjął się odbudowy kościoła i plebanii, zmarł 03.02.1959. Zob. Ks. Andrzej Hanich, *Dekanaty i parafie...*, dz.cyt., s. 230 [przypis 1274].

⁹¹ Charakterystyka obiektów po linii kleru krypt. Planeta, Gwiazda i Wieża za okres sprawozdawczy 1.07 do 27.07.1948 roku. Zob. IPN Wr 07/329, k. 473. Raport miesięczny za lipiec za okres od 01.07 do 31.07.1948 z 31.07.1948 roku. Zob. IPN Wr 07/339, k. 126.

⁹² Ks. Wiktor Woschnitzok (*Woźniczok*) z archidiecezji wrocławskiej, urodzony w 1883, święcenia kapłańskie 1909, proboszcz w Grzędzinie w latach 1932-1970, zmarł 25.02.1970. Zob. Ks. Andrzej Hanich, *Dekanaty i parafie...*, dz.cyt., s. 228 [przypis 1260].

⁹³ Charakterystyka obiektów po linii kleru krypt. Planeta, Gwiazda i Wieża za okres sprawozdawczy 1.07 do 27.07.1948 roku. Zob. IPN Wr 07/329, k. 473. Raport miesięczny za lipiec za okres od 01.07 do 31.07.1948 z 31.07.1948 roku. Zob. IPN Wr 07/339, k. 126.

Szpili⁹⁴ z Łan⁹⁵, ks. Ernesta Groegera⁹⁶ z Dziergowic⁹⁷, ks. Jerzego Wotzki⁹⁸ z Kędzierzyna⁹⁹, ks. Piotra Kowalczyka¹⁰⁰ z Kłodnicy¹⁰¹

⁹⁴ Ks. Józef Spilla (*Spila*) z archidiecezji wrocławskiej, urodzony w 1905, święcenia kapłańskie 1931, wikary w Łanach w latach 1940-1945, proboszcz tej parafii w latach 1945-1980, Zmarł 26.07.1980. Zob. Ks. Andrzej Hanich, Dekanaty i parafie..., dz.cyt., s. 229 [przypis 1267].

⁹⁵ Charakterystyka obiektów po linii kleru krypt. Planeta, Gwiazda i Wieża za okres sprawozdawczy 1.07 do 27.07.1948 roku. Zob. IPN Wr 07/329, k. 473. Raport miesięczny za lipiec za okres od 01.07 do 31.07.1948 z 31.07.1948 roku. Zob. IPN Wr 07/339, k. 126.

⁹⁶ Ks. Ernest Gröger (*Groeger*) z archidiecezji wrocławskiej, urodzony w 1889, święcenia kapłańskie 1912, proboszcz parafii Dziergowice w latach 1932-1949, parafii Dolna (1949-1958) oraz ponownie w Dziergowicach w latach 1959-1963, zmarł 17.04.1963. Zob. Ks. Andrzej Hanich, Dekanaty i parafie..., dz.cyt., s. 198 [przypis 1064].

⁹⁷ Wykaz probostw i aktywu duchownego w dekanacie kozielskim. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 16-17.

⁹⁸ Ks. Jerzy Wotzka (*Wocka*) z archidiecezji wrocławskiej, urodzony w 1895, święcenia 1919, proboszcz parafii św. Mikołaja w latach 1936-1948, zmarł 13.03.1949. Zob. Ks. Andrzej Hanich, Dekanaty i parafie..., dz.cyt., s. 198 [przypis 1066].

⁹⁹ Wykaz probostw i aktywu duchownego w dekanacie kozielskim. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, Tamże, k. 16-17.

¹⁰⁰ Ks. Piotr Kowalczyk z archidiecezji wrocławskiej, a następnie poznańskiej, urodzony w 1883, święcenia kapłańskie 1911, w roku 1946 wikary substytut, w latach 1946-1958 proboszcz parafii w Kłodnicy, odbudował uszkodzony w czasie nalotu amerykańskiego kościół, zmarł 1.06.1958. Zob. Ks. Andrzej Hanich, Dekanaty i parafie..., dz.cyt., s. 200 [przypis 1076].

¹⁰¹ Wykaz probostw i aktywu duchownego w dekanacie kozielskim. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, Tamże, k. 16-17.

oraz ks. Franciszka Kani¹⁰² – wikarego a właściwie emeryta z Koźła¹⁰³.

Szykany te znalazły swoje dopełnienie w przybyciu na teren powiatu komisji z województwa śląskiego (*w dokumencie śląsko-dąbrowskiego*), która dokonywała weryfikacji księży oraz ich ewentualnej klasyfikacji do przesiedlenia w głąb Polski lub wysiedlenia do Niemiec¹⁰⁴. Na specjalnej liście znaleźli się następujący duchowni: ks. Jerzy Wotzka – proboszcz parafii św. Mikołaja w Kędzierzynie, ks. Leon Pakuła¹⁰⁵ - proboszcz z Cisowej, ks. Jerzy Warzyc¹⁰⁶ - proboszcz z Ciska, ks. Piotr Kowalczyk – proboszcz z Kłodnicy i wikary (*emeryt*) z Koźła ks. Franciszek

¹⁰² Ks. Franciszek Kania z archidiecezji wrocławskiej, urodzony w 1888, święcenia kapłańskie 1912, proboszcz parafii w Łęczach w latach 1933-1945, na emeryturze w Koźlu od 1945, gdzie obsługiwał kaplicę szpitalną, zmarł 12.04.1956. Zob. Ks. Andrzej Hanich, Dekanaty i parafie..., dz. cyt., s. 148 [przypis 693].

¹⁰³ Wykaz probostw i aktywu duchownego w dekanacie kozielskim. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, Tamże, k. 16-17.

¹⁰⁴ Sprawozdanie okresowe referatu V z 24.12.1947 roku. Zob. IPN Wr 07/329, k. 353.

¹⁰⁵ Ks. Leon Pakulla (*Pakuła*) z archidiecezji wrocławskiej, urodzony w 1910, święcenia kapłańskie 1936, wikariusz w Sławięcicach w latach 1940-1941, duszpasterz w Cisowej w latach 1941-1950, w 1950 skazany za proniemieckie zachowania na rok więzienia, później proboszcz parafii w Markowicach w latach 1951-1958, w 1958 roku opuścił diecezję i wyjechał do Niemiec, gdzie zmarł 23.11.1989. Zob. Ks. Andrzej Hanich, Dekanaty i parafie..., dz.cyt., s. 413 [przypis 2384].

¹⁰⁶ Ks. Jerzy Warzitz (*Warzyc*) z archidiecezji wrocławskiej, urodzony w 1907, święcenia kapłańskie 1935, duszpasterz w Kotorzu Wielkim w latach 1939-1946, proboszcz w Cisku w latach 1946-1958, w 1958 wyjechał do Niemiec. Brak dalszych danych. Ks. Andrzej Hanich, Dekanaty i parafie..., dz.cyt., s. 198 [przypis 1062].

Kania. Zarzucano im proniemiecką pracę w czasie okupacji oraz wrogie nastawienie do polskości i obecnego ustroju¹⁰⁷.

Na mocy decyzji administracyjnej starostwa powiatowego w Koźlu ostatecznie do wysiedlenia zostali zakwalifikowani: ks. Otton Steier¹⁰⁸ z Bierawy, ks. Ernest Groeger z Dziergowic, ks. Jerzy (w dokumentach błędnie podane Teodor) Warzyc z Ciska, ks. Józef Komorek¹⁰⁹ z Ostrożnicy, ks. Edward Wycisk¹¹⁰ z Grudyni Wielkiej, ks. Leon Pakuła z Cisowej, ks. Jerzy Marszolik¹¹¹ z Długomiłowic, ks. Jerzy Szymura¹¹² z Gierałtowic, ks. Karol Biskup z Polskiej

¹⁰⁷ Wykaz probostw i aktywu duchownego w dekanacie kozielskim. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 17-18. Wykaz księży proponowanych przez starostwo do wysiedlenia z 14.11.1948 roku. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 19.

¹⁰⁸ Ks. Otton (Otto) Steier z archidiecezji wrocławskiej, urodzony w 1882, święcenia kapłańskie 1908, proboszcz w Bierawie w latach 1924-1951, od 1951 na emeryturze w Kędzierzynie, w 1957 wyjechał do Niemiec. Zmarł 1.05.1966 w Lingen/Emus w Niemczech. Zob. Ks. Andrzej Hanich, Dekanaty i parafie..., dz.cyt., s. 197 [przypis 1058].

¹⁰⁹ Ks. Józef Komorek z archidiecezji wrocławskiej, urodzony w 1881, święcenia kapłańskie 1906, proboszcz parafii w Ostrożnicy w latach 1920-1953, zmarł 17.12.1954. Ks. Andrzej Hanich, Dekanaty i parafie..., dz.cyt., s. 230 [przypis 1273].

¹¹⁰ Ks. Edward Wycisk z archidiecezji wrocławskiej, wujek ks. bp. Władysława Wyciska, urodzony w 1877, święcenia kapłańskie 1902, wikary w Milicach w latach 1904-1912, proboszcz w Grudyni Wielkiej w latach 1912-1948, na emeryturze od 1949, zmarł 23.08.1949. Zob. Ks. Andrzej Hanich, Dekanaty i parafie..., dz.cyt., s. 145 [przypis 670].

¹¹¹ Ks. Jerzy Marszolik (*Marszolik*) z archidiecezji wrocławskiej, urodzony w 1909, święcenia kapłańskie 1935, proboszcz parafii w Długomiłowicach w latach 1946-1957, w 1957 wyjechał do Niemiec. Brak dalszych danych. Zob. Ks. Andrzej Hanich, Dekanaty i parafie..., dz.cyt., s. 228 [przypis 1256].

¹¹² Ks. Jerzy Schymura (*Szymura*) z archidiecezji wrocławskiej, urodzony w 1888, święcenia kapłańskie 1913, proboszcz parafii w Gierałtowicach w latach 1921-1959, po wkroczeniu wojsk radzieckich został sołtysem wsi, zmarł 23.09.1959. Zob. Ks. Andrzej Hanich, Dekanaty i parafie..., dz.cyt., s. 228 [przypis 1257].

Cerekwi, ks. Wiktor Woznicok z Grzędzina, ks. Jerzy Wotzka z Kędzierzyna i ks. Franciszek Kania z Koźła¹¹³.

Nieliczni z nich, być może też za cenę współpracy, pozostali na tym terenie. Ostatecznie wysiedlenia uniknął stale inwigilowany ks. Jerzy Wotzka¹¹⁴, mający założoną sprawę o kryptonimie „Orgesz”¹¹⁵, który ciężko zachorował i w krótkim czasie zmarł (*pochowany na cmentarzu przy kościele św. Mikołaja w Kędzierzynie*). Wcześniej zostali wysiedleni do Niemiec: ks. Maruska Józef¹¹⁶ – proboszcz z Kłodnicy (1946), ks. Franciszek Buszman¹¹⁷ – dawny proboszcz w Gościęcinie (1947) oraz ks. Teodor Rüll SVD¹¹⁸ – wikary i organista w Sławięcicach (15.09.1948), który nie złożył podania o weryfikację i był oskarżany o wrogą działalność oraz Edgar Lehnert z Reńskiej Wsi (1945)¹¹⁹.

¹¹³ Pismo o księżach przewidzianych do wysiedlenia względnie przesiedlenia z 29.09.1948 roku. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 21.

¹¹⁴ Sprawozdanie Wydziału V PUBP z 22.03.1946 roku. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 138.

¹¹⁵ Nr sprawy 66/V. Pismo do WUBP w Katowicach na temat wszczęcia sprawy ks. Wotzki pod kryptonimem „Orgesz” z 22.11.1946 roku. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 139.

¹¹⁶ Ks. Józef Maruska z archidiecezji wrocławskiej, urodzony w 1894, święcenia kapłańskie 1919, proboszcz parafii w Kłodnicy w latach 1930-1946, od 1949 mieszkał w Niemczech. Brak dalszych danych. Zob. Ks. Andrzej Hanich, Dekanaty i parafie..., dz.cyt., s. 199-200 [przypis 1074].

¹¹⁷ Ks. Franciszek Buschmann z archidiecezji wrocławskiej, urodzony w 1876, święcenia kapłańskie 1903, proboszcz parafii w Gościęcinie w latach 1930-1947, w 1947 wyjechał do Niemiec. Brak dalszych danych. Zob. Ks. Andrzej Hanich, Dekanaty i parafie..., dz.cyt., s. 145 [przypis 667].

¹¹⁸ Ks. Teodor Rüll SVD, urodzony w 1903, święcenia kapłańskie 1929, wikary w Sławięcicach jako rektor kościoła w Kotlarni w latach 1943-1948, w 1948 roku wysiedlony do Niemiec. Brak dalszych danych. Zob. Ks. Andrzej Hanich, Dekanaty i parafie..., dz.cyt., s. 415 [przypis 2408].

¹¹⁹ Wykaz księży wysiedlonych do Niemiec z powiatu Kozielskiego z 14.11.1948 roku. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 20. Pismo na temat zasięgnięcia wiadomości o

Efekty tej akcji tak zostały opisane przez pracownika PUBP: „Na ogólny stan księży do czasu obecnego wysiedlonych zostało 3 księży. Dobrowolnie wyjechało 4, jeden popełnił samobójstwo [obecnie jeszcze nie doszedłem kto nim był – przyp. wł.], z tem iż zostali zastąpieni nowymi tak że stan 36 nadal się utrzymuje. Na ogólny stan 36 księży, 12 przewidzianych jest do wysiedlenia do Niemiec wzgl[ędnie]. przeniesienia na tereny Polski Centralnej albo na emeryturę, z uwagi na niedostateczne opanowanie języka polskiego wzgl[ędnie]. wrogiego nastawienia do obecnej rzeczywistości”¹²⁰.

W kwestii walki z niemczyzną zwerbowani agenci donosili m.in. o braku realizacji pisma starostwa kozielskiego o usunięciu napisów niemieckich z terenów przykościelnych czyli praktycznie z przykościelnych cmentarzy¹²¹, co oznaczałoby ich faktyczną likwidację.

Drugim elementem była rzekoma działalność antypaństwowa czy głoszenie kazań o treściach politycznych, wrogich obecnemu

ustrojowi¹²². Te zarzuty dotyczyły: nieznanego z imienia i nazwiska księdza z Pokrzywnicy¹²³, ks. Józefa Szpili z Łan w okresie referendum w 1946 roku i później¹²⁴, franciszkanina głoszącego kazanie odpustowe w Raszowej¹²⁵, ks. Feliksa (*w dokumentach cały czas Sylwestra*) Świdra¹²⁶ – katechety w Młodzieżowym Ośrodku

¹²² Raport sprawozdawczy referatu V od 8.08 do 13.08.1946 roku. Zob. IPN Wr 07/329, k. 94.

¹²³ Sprawozdanie dekadowe ogólne z 7.12.1945 roku i z 27.12.1945 roku. Zob. IPN Wr 07/329, k. 4.

¹²⁴ Sprawozdanie dekadowe pracy agenturalno-operacyjnej referatu V z 17.07.1946 roku. Zob. IPN Wr 07/329, k. 78. Charakterystyka obiektów po linii kleru krypt. Planeta, Gwiazda i Wieża za okres sprawozdawczy 1.07 do 27.07.1948 roku. Zob. IPN Wr 07/329, k. 473. Sprawozdanie operatywne szefa PUBP w Koźlu do szefa WUBP w Katowicach z 21.02.1947 roku. Zob. IPN Wr 07/339, k. 24. Raport sprawozdawczo-sytuacyjny za miesiąc marzec 1947 z dnia 30.03.1947 roku. Zob. IPN Wr 07/339, k. 30.

¹²⁵ Sprawozdanie okresowe referatu V z dnia 11.07.1947 roku. Zob. IPN Wr 07/329, k. 237. Raport sprawozdawczo-sytuacyjny za czerwiec z 29.06.1947 roku. Zob. IPN Wr 07/339, k. 51.

¹²⁶ Ks. Feliks Świder pochodził z diecezji przemyskiej, gdzie urodził się w 1903, święcenia kapłańskie przyjął w 1930. Pracował jako wikary w parafii Matki Bożej Bolesnej w Opolu-Nowej Wsi Królewskiej (1946), katecheta w MOS i kapelan Sióstr Boromeuszek w Sławięcicach (1946-1948), wikary w parafii św. św. Piotra i Pawła w Opolu (1948-1954), proboszcz parafii w Luboszycach (1954-1959) oraz św. św. Piotra i Pawła w Gliwicach (1959-1978), później przeszedł na emeryturę i zmarł 30.09.1979. Zob. Ks. Andrzej Hanich, Dekanaty i parafie..., dz.cyt., s. 294-295 [przypis 1666], s. 415-416. Był kapelan wojskowy, który przeszedł kampanię wrześniową, miał około 40 lat, uosobienie prostoty i skromności. Wśród ideologizowanych uczniów był człowiekiem z innego świata, zaangażowany w pracę wychowawczą z młodzieżą. Do Sławięcic przybył w lutym 1947 roku, młodzież chętnie chodziła na prowadzone prze niego lekcję – nawet tzw. „zawodowi” ateści prowadzili z nim ciekawe dyskusje. Był gorącym patriotą i solą w oku władz. Mieszkał przy ul. Lipowej (*obecnie ul. Wróblewskiego*). Zob. Wspomnienia dr Bogdana Dzieciola absolwenta z 1948 roku o nauczycielach MOS-u [Fragmenty wspomnień pochodzą z książki Bogdana Dzieciola „Kamraci” wydanej w 2004 roku i w całości poświęconej

nielegalnym przekroczeniu granicy przez ks. Franciszka Buszmana i jego ewentualnego pobytu u kuzynki w Katowicach z 18.10.1947 i 24.10.1947 roku. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 146-147. Miał stwierdzić, że chce być duchownym a nie Niemcem czy Polakiem i dalej służyć Kościołowi. Sprawozdanie dekadowe szefa PUBP do WUBP w Katowicach za okres 08-18.02.1947 z 18.02.1947 roku. Zob. IPN Wr 07/339, k. 16. Raport sprawozdawczo-sytuacyjny za miesiąc marzec 1947 z dnia 30.03.1947 roku. Zob. IPN Wr 07/339, k. 30.

¹²⁰ Opracowanie niekompletne V referatu PUBP z 26.11.1948 roku. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 26.

¹²¹ Sprawozdanie okresowe referatu V z 12.12.1947 roku. Zob. IPN Wr 07/329, k. 348-349. Doniesienie agenturalne inf. Bierawa z 29.11.1947 roku. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 96. Raport miesięczny za listopad za okres od 01.11 do 30.11.1947 z 30.11.1947 roku. Zob. IPN Wr 07/339, k. 82. Raport miesięczny za grudzień za okres od 01.12 do 30.12.1947 z 29.12.1947 roku. Zob. IPN Wr 07/339, k. 88.

Szkoleniowym w Sławięcicach¹²⁷, s. Florentyny Drzyzgi z Bierawy – pielęgnującej chorych w Dziergowicach¹²⁸, ks. Romana Płachetki SDS¹²⁹ z Koźła za głoszenie wrogich kazań¹³⁰, nieznanego z nazwiska księdza z Łęczec¹³¹, ks. Karola Biskupa z Polskiej Cerekwi¹³², ks. Wiktora Woznicoka z Grzędzina¹³³, ks. Franciszka Szpili (*być może pomyłka i chodzi o ks. Józefa*)¹³⁴, ks. Piotra

pobytowi w Sławięcicach w latach 1946-1948], W: <http://www.absolwenci-slawiecice.pl/files/Dzieciol.htm> [dostęp 11.06.2010].

¹²⁷ Sprawozdanie okresowe referatu V z 11.03.1948 roku. Zob. IPN Wr 07/329, k. 375.

¹²⁸ Raport miesięczny za marzec za okres od 01.03 do 31.03.1948 z 31.03.1948. Zob. IPN Wr 07/339, k. 105.

¹²⁹ Ks. Roman Płachetka SDS, urodzony w 1916, święcenia kapłańskie 1943, eksklaustrowany z zakonu i przyjęty do diecezji w 1950, pracował w Koźlu w latach 1947-1954, w 1979 wyjechał do Niemiec, zmarł 16.05.1987. Zob. Ks. Andrzej Hanich, Dekanaty i parafie..., dz. cyt., s. 99 [przypis 369].

¹³⁰ Został wzięty w rozpracowanie. Raport miesięczny za grudzień za okres od 01.12 do 30.12.1947 z 29.12.1947 roku. Zob. IPN Wr 07/339, k. 88. Sprawozdanie okresowe referatu V z 12.05.1948 roku. Zob. IPN Wr 07/329, k. 415. Sprawozdanie okresowe referatu V z 30.05.1948 roku. Zob. IPN Wr 07/329, k. 405-406. Raport miesięczny PUBP z 30.04.1947 roku. Zob. IPN Wr 07/329, k. 604. Wykaz probostw i aktywu duchownego w dekanacie kozielskim. Zob. IPN Wr 07/335 t. 2, k. 17. Raport miesięczny za grudzień za okres od 01.12 do 30.12.1947 z 29.12.1947 roku. Zob. IPN Wr 07/339, k. 88. Raport miesięczny za maj za okres od 01.05 do 31.05.1948 z 30.05.1948 roku. Zob. IPN Wr 07/339, k. 115.

¹³¹ Sprawozdanie okresowe referatu V z 30.05.1948 roku. Zob. IPN Wr 07/329, k. 406. Raport miesięczny za maj za okres od 01.05 do 31.05.1948 z 30.05.1948 roku. Zob. IPN Wr 07/339, k. 115-116.

¹³² Charakterystyka obiektów po linii kleru krypt. Planeta, Gwiazda i Wieżę za okres sprawozdawczy 1.07 do 27.07.1948 roku. Zob. IPN Wr 07/329, k. 473.

¹³³ Tamże.

¹³⁴ Raport miesięczny PUBP z 28.02.1949 roku. Zob. IPN Wr 07/329, k. 541-542.

Kowalczyka z Kłodnicy¹³⁵, ks. Józefa Sewery¹³⁶, proboszcza z Koźła¹³⁷ czy ks. Franciszka Buszmana z Gościęcina¹³⁸.

Szczególna intensyfikacja działań neutralizujących rolę Kościoła katolickiego miała miejsce w czasie referendum i wyborów w 1947 roku. Ogólnie działalność duchowieństwa w tym czasie była odbierana pozytywnie: opowiedzenie się za Blokiem Demokratycznym w wyborach, organizowanie grup do głosowania¹³⁹, branie udziału w zebraniach wyborczych¹⁴⁰ oraz ogłoszenie w prasie podpisów księży za blokiem czy nawet prowadzenie specjalnych nabożeństw w intencji wyborów, co miało miejsce np. w Koźlu¹⁴¹.

¹³⁵ Raport miesięczny PUBP z 30.04.1947 roku. Zob. IPN Wr 07/329, k. 604.

¹³⁶ Ks. Józef Severa (*Sewera*) z archidiecezji wrocławskiej, urodzony w 1904, święcenia kapłańskie 1933, proboszcz parafii Koźle w latach 1946-1948, wyjechał do Niemiec w 1958. Brak dalszych danych. Zob. Ks. Andrzej Hanich, Dekanaty i parafie..., dz. cyt., s. 167 [przypis 850].

¹³⁷ Wykaz probostw i aktywu duchownego w dekanacie kozielskim. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 17. Materiały na tego duchownego zawierały 36 kart. Protokół zdawczo-odbiorczy PUBP w Koźlu z 23.04.1953 roku. Zob. IPN Wr 09/640 k. 6.

¹³⁸ Sprawozdanie operatywne szefa PUBP w Koźlu do szefa WUBP w Katowicach z 21.02.1947 roku. Zob. IPN Wr 07/339, k. 24. Raport sprawozdawczo-sytuacyjny za miesiąc marzec 1947 z dnia 30.03.1947 roku. Zob. IPN Wr 07/339, k. 30. Próbowano dokonać werbunku duchownego, ale mu się oparł, ale później agitował za Blokiem Demokratycznym w wyborach. Raport z obwodu nr 14 w Gościęcinie do szefa PUBP w Koźlu z 03.01.1947 roku. Zob. IPN Wr 07/332, t. 4, k. 57, 62-63. Raport z obwodu nr 14 w Gościęcinie do szefa PUBP w Koźlu z 13.01.1947 roku. Zob. IPN Wr 07/332, t. 4, k. 75.

¹³⁹ Zobowiązanie ks. Jerzego Szymury z Gierałtowic z 11.01.1947 roku na temat organizacji grupy wyborczej za blokiem demokratycznym. Zob. IPN Wr 07/332, t. 5, k. 37.

¹⁴⁰ Sprawa dotyczyła np. ks. Franciszka Bocionka z Pawłowiczek. Sprawozdanie podreferatu V referatu V do szefa PUBP w Koźlu z 14.12.1946 roku. Zob. IPN Wr 07/332, t. 5, k. 50.

¹⁴¹ Sprawozdanie dekadowe szefa PUBP do WUBP w Katowicach za okres 18-28.01.1947 z 29.01.1947 roku. Zob. IPN Wr 07/339, k. 1-3. Raport z obwodu nr

Jednak w czasie trwania kampanii referendalnej, w związku z wrogimi wystąpieniami, założono 2 sprawy pod kryptonimami: „Tyfus” i „Przeklęty”¹⁴². Wobec księży wrogo nastawionych do nowych porządków, wraz ze starostwem powiatowym, wszczęto procedurę ich usunięcia z terenu powiatu do Niemiec¹⁴³. Ingerencja szła nawet w kierunku organizacji specjalnych spotkań w starostwie powiatowym, by księża nie czytali pewnych fragmentów listów biskupów¹⁴⁴.

Już w 1949 roku sporządzano także wykazy księży lojalnie ustosunkowanych do obecnej rzeczywistości, gdzie obok księży zarejestrowanych jako tajnych współpracowników, znajdowali się także księża nie podejmujący drażliwych tematów, cenzurujący listy biskupów z treści wrogich wobec ustroju, popierający blok partyjny w wyborach i podporządkowujący się bezwzględnie zarządzeniom władz. Byli to m.in. ks. Franciszek Bocionek¹⁴⁵ z Pawłowiczek, ks. Jerzy Szymura – Gierałtowice, ks. Augustyn Operski¹⁴⁶ ze Sławięcic, o. Leon Spychalski OMI z Kędzierzyna, ks. Otto Steier z

Bierawy, ks. Henryk Krauze¹⁴⁷ z Reńskiej Wsi, ks. Wiktor Ostrowski – emeryt z Koźła, co do którego brak danych¹⁴⁸.

W 1947 roku założona została odrębna sprawa obiektowa, która została opatrzona kryptonimem „Wieża”¹⁴⁹, dotycząca inwigilacji wszystkich parafii, księży i zgromadzeń zakonnych w powiecie. Częściowo dokumenty w tej sprawie się zachowały w odróżnieniu od innych spraw obiektowych, które nosiły kryptonimy „Planeta” i „Gwiazda”¹⁵⁰, co do których brak materiałów archiwalnych, co może sugerować, że zostały już zniszczone.

Inwigilacją objęte były także stowarzyszenia katolickie, zrzeszające ludzi świeckich, a zwłaszcza młodzież¹⁵¹. Szczególnie było tu rozpracowywane środowisko Młodzieżowego Ośrodka Szkoleniowego (*dalej MOS*) w Sławięcicach (1946-1949), mające wychować obywatela komunistycznego państwa o nowej świadomości, na którego terenie działały organizacje katolickie.

¹⁴⁷ Ks. Henryk Krauze z archidiecezji wrocławskiej, urodzony w 1911, święcenia kapłańskie 1937, administrator i proboszcz parafii w Reńskiej Wsi w latach 1946-1971, w 1971 wyjechał do Niemiec. Brak dalszych danych. Zob. Ks. Andrzej Hanich, *Dekanaty i parafie...*, dz.cyt., s. 202 [przypis 1099].

¹⁴⁸ Wykaz księży lojalnie ustosunkowanych do obecnej rzeczywistości z 23.06.1949 roku. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 38.

¹⁴⁹ Postanowienie o założeniu sprawy obiektowej „Wieża”. Zob. IPN Wr 335, t. 2, k. 1.

¹⁵⁰ Charakterystyka obiektów po linii kleru krypt. Planeta, Gwiazda i Wieża za okres sprawozdawczy 1.07 do 27.07.1948 roku. Zob. IPN Wr 07/329, k. 473.

¹⁵¹ Sprawozdania o wpływie księży w organizacjach społecznych i instytucjach wśród ludności powiatu kozielskiego z 23.04.1949 roku, Sprawozdania o wpływie księży w organizacjach społecznych i instytucjach wśród ludności powiatu kozielskiego z 04.05.1949 roku, Sprawozdania o wpływie księży w organizacjach społecznych i instytucjach wśród ludności powiatu kozielskiego z 11.02.1949 roku, Sprawozdania o wpływie księży w organizacjach społecznych i instytucjach wśród ludności powiatu kozielskiego z 26.02.1949 roku. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 121-125. Raport miesięczny za czerwiec za okres od 01.06 do 30.06.1948 z 30.06.1948 roku. Zob. IPN Wr 09/339, k. 121.

14 w Gościńcinie do szefa PUBP w Koźlu z 13.01.1947 roku. Zob. IPN Wr 07/332, t. 4, k. 75.

¹⁴² Raport sprawozdawczo-sytuacyjny za miesiąc kwiecień z 4.05.1947 roku. Zob. IPN Wr 07/339, k. 37.

¹⁴³ Raport sprawozdawczo-sytuacyjny za miesiąc maj z 31.05.1947 roku. Zob. IPN Wr 07/339, k. 44.

¹⁴⁴ Raport sprawozdawczo-sytuacyjny za miesiąc wrzesień 1947 z 30.09.1947 roku. Zob. IPN Wr 07/339, k. 71.

¹⁴⁵ Ks. Franciszek Bocionek z archidiecezji wrocławskiej, urodzony w 1883, święcenia kapłańskie 1922, proboszcz w Pawłowiczkach w latach 1938-1950, zmarł 9.02.1950. Zob. Ks. Andrzej Hanich, *Dekanaty i parafie...*, dz.cyt., s. 146 [przypis 678].

¹⁴⁶ Ks. Augustyn Operski (*Opperski*) z archidiecezji wrocławskiej, urodzony w 1903, święcenia kapłańskie 1930, proboszcz parafii w Sławięcicach w latach 1938-1950, wyjechał do Niemiec w 1961. Brak dalszych danych. Zob. Ks. Andrzej Hanich, *Dekanaty i parafie...*, dz.cyt., s. 415 [przypis 2407].

Przedstawiona krótko w tej części problematyka, dotycząca inwigilacji młodzieży oraz nauczycieli MOS w Sławięcicach, została pogłębiona bardziej szczegółowymi badaniami w ramach sesji IPN w Opolu, na temat młodzieżowej opozycji i konspiracji po 1945 roku¹⁵².

Przykładem może być przesłuchanie Andrzeja Denaniuka w sprawie prośby skierowanej do proboszcza parafii w Sławięcicach w sprawie śpiewu „Boże coś Polskę”¹⁵³. Innym przykładem inwigilacji, na podstawie doniesienia obywatelskiego nauczycieli MOS: mgr Stefana Kokocińskiego¹⁵⁴ i Eugeniusza Polla z 1947 roku¹⁵⁵, jest

¹⁵² Więcej szczegółów w przygotowywanym tekście: „Zwalczanie Katolickich Organizacji Młodzieżowych w Młodzieżowym Ośrodku Szkoleniowym w Sławięcicach przez Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Koźlu w latach 1945-1951” opracowywanym na konferencję IPN w Opolu „Młodzieżowa konspiracja i opozycja na Śląsku po 1945 roku” (1.12.2010).

¹⁵³ Dokument z 21.09.1946 roku. Zob. IPN Wr 07/335 t. 2, k. 140.

¹⁵⁴ Stefan Kokociński. Urodzony w Morawicy koło Kościana. Przebywał i chodził do szkoły we Lwowie. W 1938 rozpoczął studia pedagogiczne. Po wybuchu wojny ewakuowany do Bukaresztu, skąd przez Belgrad i Pireus dotarł do Marsylii. Służył we Francji w wojsku jako ochotnik i bronił linii Maginota, przedarł się do granicy szwajcarskiej i tam został internowany jako żołnierz II Dywizji Strzelców Pieszych. Ciężko pracował przy karczowaniu lasu i budowie górskich dróg. W 1940 rozpoczął studia z pedagogiki w Zurichu, ukończone dyplomem z pedagogiki i filologii germańskiej. Pracował w ambasadzie polskiej w Brnie. Poślubił Szwajcarkę. Wrócił do Polski w listopadzie 1945 i pracował najpierw w Rybniku, a później w Sławięcicach [jeździł często rowerem ze swoim psem „Murzynkiem”]. W latach 1953-1965 był dyrektorem Liceum Pedagogicznego w Lesznie oraz Technikum Przemysłowo-Pedagogicznego przy tymże Liceum w latach 1965-1967. Pełnił funkcję dyrektora II Liceum Ogólnokształcącego „Kopernik” w Lesznie w latach 1967- 1969. Należał do Zjednoczenia Demokratycznego Polaków w Szwajcarii i PPR. Miał bardzo dobry kontakt z młodzieżą. Wspominany jako ten, który „nie umiał intrygować.... Bez względu na piętnował tylko dwulicowość, ... i fałsz” [sic!]. Zob. Wspomnienia dr Bogdana Dzięcioła..., dz. cyt. Por. Strona internetowa II Liceum

zainteresowanie stowarzyszeniem Adoracji Serca Jezusa¹⁵⁶, założonego w MOS w Sławięcicach przez Stanisława Piekarkiewicza¹⁵⁷.

Kolejnym przykładem, także zadenuncjowanym przez nauczyciela Stefana Kokocińskiego, jest założony przez ks. Feliksa Świdra Rycerstwo Niepokalanej. W donosie tym szczególnie uwzględniono działalność posądzanego o złe prowadzenie się Edwarda Achtelika (w dokumentach błędnie *Athelika*)¹⁵⁸, popieranego przez Administratora Apostolskiego ks. Bolesława Kominka¹⁵⁹. To samo dotyczyło doniesienia niezidentyfikowanego informatora „Brzoza” na uczennice Irenę Ilińską z tego samego powodu i w tym samym ośrodku, z donosem na nauczycieli: Stanisława Piekarkiewicza, Józefa Sozańskiego¹⁶⁰ i dyr. Jana Blauta¹⁶¹, którzy opiekowali się grupą¹⁶².

Ogólnokształcącego w Lesznie, W: <http://www.iilo.leszno.eu/447.html> [dostęp 11.06.2010].

¹⁵⁵ Nauczyciel w MOS. Prawdopodobnie pracownik bezpieki wydelegowany z Katowic, ale sprawa ta jest jeszcze w trakcie szczegółowego badania. Ostateczne wnioski zostaną przedstawione w późniejszym opracowaniu dotyczącym organizacji katolickich w MOS.

¹⁵⁶ Sprawozdanie okresowe referatu V z dnia 11.10.1947 roku. Zob. IPN Wr 07/329, k. 315.

¹⁵⁷ Stanisław Piekarkiewicz. Repatriant za Buga, pochodzący z Kołomyi. Nauczyciel łaciny w szkole. Uosobienie akurtności i punktualności. W jego żonie podkochiwali się niektórzy uczniowie. Zob. Wspomnienia dr Bogdana Dzięcioła..., dz.cyt.

¹⁵⁸ Absolwent Młodzieżowego Ośrodka Szkoleniowego z 1948 roku. Zob. <http://www.absolwenci-slawiecice.pl/absolwenci/1948.htm> [dostęp 12.06.2010].

¹⁵⁹ Sprawozdanie okresowe referatu V z 24.12.1947 roku. Zob. IPN Wr 07/329, k. 353. Raport miesięczny za grudzień za okres od 01.12 do 30.12.1947 z 29.12.1947 roku. Zob. IPN Wr 07/339, k. 88.

¹⁶⁰ Józef Sozański. Polonista i dyrektor gimnazjum przemysłowego, należał do PPS ale trzeźwo oceniał zachodzące w Polsce przemiany, umiejętnie łagodził konflikty w MOS. Typowy belfer, kierownik wydziału mechanicznego szkoły,

Baczenie śledzono działalność duszpasterską, czytelnictwo prasy katolickiej, odczytywanie czy nie odczytywanie listów pasterskich z treściami niewygodnymi dla władzy, przeprowadzane misje i rekolekcje oraz wygłaszane kazania¹⁶³. Tych ostatnich, jak i listów pasterskich, dotyczyły często tzw. doniesienia obywatelskie.

który pisał wiersze. W czasie pobytu w Sławięcicach dotyczyły one Ośrodka,. Zob. Wspomnienia dr Bogdana Dziecioła..., dz.cyt.

¹⁶¹ Jan Blaut. Absolwent Uniwersytetu Jagiellońskiego. Uczył fizyki i chemii. Dyrektor Ośrodka od 01.09.1949 do 31.08.1950, a później kierownik wydziału chemicznego szkoły. Pochodził z podhalańskiej wsi Manieczki, choć w Sławięcicach uchodził za rodowitego Ślązaka. Pedagog, wychowawca, przyjaciel młodzieży, choć surowy przełożony. Należał do PPS, ale w sprawach politycznych zachowywał dużą ostrożność. Miał swobodę w doborze kadry nauczycielskiej i stworzył w szkole wspólny zespół pedagogów. Zob. Wspomnienia dr Bogdana Dziecioła..., dz.cyt.

¹⁶² Sprawozdanie okresowe V referatu z 25.01.1948. Zob. IPN Wr 07/329, k. 356. Raport miesięczny za styczeń za okres od 01.01 do 31.01.1948 z 30.01.1948 roku. Zob. IPN Wr 07/339, k. 93.

¹⁶³ Raport miesięczny PUBP z 30.04.1947 roku. Zob. IPN Wr 07/329, k. 604. Raport miesięczny PUBP z 30.09.1949 roku. Zob. IPN Wr 07/329, k. 673. Sprawozdanie okresowe V referatu z 25.05.1948 roku. Zob. IPN Wr 07/329, k. 421. Sprawozdanie okresowe V referatu z 11.10.1947 roku. Zob. IPN Wr 07/329, s. 315. Sprawozdanie dekadowe z pracy agenturalno-oparatywnej V referatu z 27.08.1946 roku. Zob. IPN Wr 07/329, k. 111. Sprawozdanie z przebiegu odczytania Orędzia Episkopatu „o poświęceniu Narodu Polskiego Najświętszemu Sercu Jezusa” z 23.10.1951 roku. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 65-68. Na temat odczytania 23.01.1949 roku listu pasterskiego ks. bp. Stanisława Adamskiego przez ks. Jerzego Szymurę z Gierałtowic oraz o. Jana Skrzynieckiego OMI w Kędzierzynie, dotyczącego wycofania lekcji religii ze szkół. Zob. Raport miesięczny do Szefa WUBP w Katowicach z PUBP w Koźlu za okres 31.12.1948 do 31.01.1949 z 31.01.1949 roku. Zob. IPN Wr 07/328 k. 3. Raport miesięczny za maj za okres od 01.05 do 31.05.1948 z 30.05.1948 roku. Zob. IPN Wr 07/339, k. 115. Raport miesięczny za lipiec za okres od 01.07 do 31.07.1948 z 31.07.1948 roku. Zob. IPN Wr 07/339, k. 126. Kolportaż prasy w obwodzie 11 w Zakrzowie z 03.12.1946. Zob. IPN Wr 07/332, t. 3, k. 29.

Z doniesienia Daniela Alfonsa władze wiedziały o wrogim kazaniu nieustalonego z nazwiska księdza z Łęczec¹⁶⁴, z donosu wspomnianego już Stefana Kokocińskiego o działalności katechety ks. Świdra ze Sławięcic¹⁶⁵, z donosu Jana Duraja na temat ks. Franciszka (*chyba bardziej Józefa*) Szpili z Januszkowic (*zapewne chodzi o Łany*)¹⁶⁶. O wypadku przeniesienia o. Jerzego Dudka OMI z Kędzierzyna-Koźła uzyskano informacje od Stefana Dreli i Witoldy Bielakowej, na temat mających mieć miejsce częstych zatargów z miejscowym proboszczem¹⁶⁷. Czasem też funkcjonariusze MO, rozmawiając z ludźmi, dostarczali informacji na temat działalności poszczególnych duchownych, jak np. ks. Sewera z Koźła¹⁶⁸.

Także w wypadku Misjonarzy Oblatów Maryi Niepokalanej i parafii św. Mikołaja w Kędzierzynie zostały sporządzone specjalne charakterystyki. Służyły one później do dalszej pracy operacyjnej, mającej na celu inwigilację pracujących w Kędzierzynie zakonników¹⁶⁹.

¹⁶⁴ Sprawozdanie okresowe V referatu z 25.05.1948 roku. Zob. IPN Wr 07/329, k. 421.

¹⁶⁵ Wyciąg z ustnego doniesienia obywatelskiego ob. Kokocińskiego na temat działalności ks. Świdra z 23.12.1947 roku. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 111. Raport miesięczny za grudzień za okres od 01.12 do 30.12.1947 z 29.12.1947 roku. Zob. IPN Wr 07/339, k. 88.

¹⁶⁶ Donos obywatelski Jana Duraja z 14.02.1949 roku. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 118.

¹⁶⁷ Odpowiedź PUBP w Koźlu na pismo WUBP w Katowicach z 18.09.1950 roku. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 269-270.

¹⁶⁸ Raport do Szefa Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego z 19.04.1948 roku. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 117.

¹⁶⁹ Struktura i rozmieszczenie w terenie dekanatu kędzierzyńskiego z 14.11.1947 roku. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 3-4. Sprawozdanie Wydziału V PUBP z 22.03.1946 roku. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 138.

Jako wrogowie nowego ustroju i podejrzani zostali zakwalifikowani: o. Franciszek Mucha OMI¹⁷⁰ – diecezjalny duszpasterz Krucjaty Eucharystycznej¹⁷¹, pochodzący z opolskich Groszowic, a oskarżany o wykorzystywanie kazań do celów politycznych i wrogie nastawienie do Polski Ludowej¹⁷²; o. Jerzy Machoń OMI¹⁷³ – wikariusz w parafii św. Mikołaja¹⁷⁴, pochodzący z Ożegowa, oskarżony o wrogie wypowiedzi przeciwko obecnemu ustrojowi w

¹⁷⁰ O. Franciszek Mucha OMI urodzony 02.04.1913, święcenia kapłańskie 1938. Pracował w Kędzierzynie-Koźlu jako misjonarz ludowy od 22.09.1947 do 01.09.1956. Drugi raz jako przełożony domu zakonnego od 01.07.1965 do 01.07.1971. Zmarł 15.11.1992 w Lublińcu. Zob. Karta personalna o. Franciszka Muchy OMI. Archiwum domu zakonnego w Kędzierzynie-Koźlu; Elektroniczne Necrologium Polskiej Prowincji Misjonarzy Oblatów Maryi Niepokalanej i Archiwalne obediencje OMI.

¹⁷¹ Wykaz probostw i aktywu duchownego w dekanacie kozielskim. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 18. Charakterystyki księży powiatu kozielskiego z 01.01.1949 roku. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 89-90.

¹⁷² Nr sprawy 69/48/RV. Spis osób, na które założono teczki rozpracowania na obiekt dekanatu kędzierzyńskiego z 06.09.1948 roku. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 86-87.

¹⁷³ O. Jerzy Machoń OMI urodzony 29.09.1911, święcenia kapłańskie 1938, pierwsza obediencja do Wikariatu Grouard w Północnej Kanadzie nie zrealizowana z powodu wybuchu wojny. W okresie okupacji niemieckiej posługiwał katolikom jako proboszcz w Kargowej w archidiecezji poznańskiej. Pracował w Kędzierzynie-Koźlu jako misjonarz ludowy od 01.08.1947 do 01.07.1952. Następnie jako budowniczy planowanego kościoła w dzielnicy Pogorzelec, a po śmierci o. Jana Skrzynieckiego OMI jako proboszcz parafii św. Mikołaja od 01.08.1958 do 28.08.1967. Zmarł 18.01.1994 w Maria Taferl w Austrii, gdzie pracował od 1982 jako pomoc duszpasterska w tamtejszym sanktuarium maryjnym. Zob. Karta personalna o. Jerzego Machonia OMI. Archiwum domu zakonnego w Kędzierzynie-Koźlu; Elektroniczne Necrologium..., dz.cyt.; Archiwalne obediencje..., dz.cyt.

¹⁷⁴ Charakterystyki księży powiatu kozielskiego z 01.01.1949 roku. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 89-90.

kazaniach¹⁷⁵; o. Jerzy Dudek OMI¹⁷⁶ – wikariusz w parafii św. Mikołaja¹⁷⁷, pochodzący ze Świętochłowic, oskarżony o współpracę z Niemcami w czasie II wojny światowej na terenie Francji¹⁷⁸.

Działania te były często konsultowane ze zwierzchnikami, a dokumenty przesyłane z poprzednich miejsc posługi poszczególnych ojców, którzy zostali uznani za wrogów Polski Ludowej¹⁷⁹. Chciano w ten sposób przygotować w niektórych wypadkach procesy pokazowe. Inwigilowano ich także poza terenem Kędzierzyna w

¹⁷⁵ Nr sprawy 26/48/RV. Spis osób, na które założono teczki rozpracowania na obiekt dekanatu kędzierzyńskiego z 06.09.1948 roku. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 86-87.

¹⁷⁶ O. Jerzy Dudek OMI urodzony 21.03.1914. Wyświęcony w czasie II wojny światowej we Francji, gdzie pełnił posługę duszpasterską. Pracował w Kędzierzynie-Koźlu od 01.09.1948 do 01.08.1949 w charakterze wikariusza i misjonarza ludowego. Ponownie w charakterze pomocy duszpasterskiej od 01.07.1975 do swojej śmierci. Zmarł 13.06.1991 w Kędzierzynie-Koźlu. Zob. Elektroniczne Necrologium..., dz.cyt.; Archiwalne obediencje..., dz.cyt.

¹⁷⁷ Charakterystyki księży powiatu kozielskiego z 01.01.1949 roku. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 89-90.

¹⁷⁸ Nr sprawy 297/48. Spis osób, na które założono teczki rozpracowania na obiekt dekanatu kędzierzyńskiego z 06.09.1948 roku. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 86-87.

¹⁷⁹ Pismo PUBP w Koźlu do PUBP w Wolsztynie na temat o. Jerzego Machonia OMI z 05.01.1948 roku. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 148. Pismo WUBP w Katowicach do PUBP w Koźlu i odpowiedź na temat materiałów dotyczących o. Jerzego Machonia OMI z 26.11.1949 roku i 03.12.1949 roku. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 226-227. Pismo WUBP w Katowicach do PUBP w Koźlu na temat o. Jerzego Dudka OMI i odpowiedź z 13.12.1949 roku i 15.12.1949 roku. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 229-230. Relacja dot. sprawy ks. zakonnego Machonia Józefa [błędnie podane imię – przyp. wł.] parafii Kędzierzyn z 23.06.1949 roku. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 331. Relacja dot. sprawy ks. zakonnego Muchy Franciszka parafii Kędzierzyn z 16.05.1948 roku. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 334.

czasie prac rekolekcyjnych i misyjnych¹⁸⁰ a do ich rozpracowania włączyli się pracownicy UB z Opola, gdzie dostarczano kopie teczek tych Misjonarzy Oblatów Maryi Niepokalanej¹⁸¹.

Szczegółowe charakterystyki wielu pracujących w tym czasie Misjonarzy Oblatów Maryi Niepokalanej znajdują się w dokumentach PUBP w Koźlu: o. Jerzego Machonia OMI¹⁸², o. Franciszka Muchy OMI¹⁸³, o. Franciszka Richtera OMI¹⁸⁴ – należącego do pierwszej ekipy obłackiej w Kędzierzynie¹⁸⁵, o. Jana Skrzynieckiego OMI¹⁸⁶ – pierwszego obłackiego proboszcza w Kędzierzynie-Koźlu¹⁸⁷.

¹⁸⁰ Informacja o rozmowie z o. Muchą w PUBP w Prudniku z 27.7.1951 roku. i przesłania jej do Opola 19.09.1951 roku. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 304-305.

¹⁸¹ Prośba o oddelegowanie do Opola kierownika wydziału V PUBP w Koźlu w sprawie ks. Muchy – do omówienia operacyjnego. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 307. Pismo dotyczące oddania teczek Misjonarzy Oblatów z Kędzierzyna i przypomnienie o obowiązku dostarczenia kopii z 9.11.1951 roku. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 306.

¹⁸² Charakterystyka o. Jerzego Machonia OMI. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 316, 332.

¹⁸³ Charakterystyka o. Muchy Franciszka OMI. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 318, 333.

¹⁸⁴ O. Franciszek Richter OMI urodzony 02.11.1910. Pracował w Kędzierzynie-Koźlu od 01.01.1946 do 01.07.1947. Zmarł 08.09.1960 w Murckach. Zob. Elektroniczne Necrologium..., dz.cyt.; Archiwalne obediencje..., dz. cyt.

¹⁸⁵ Charakterystyka o. Franciszka Richtera OMI. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 320.

¹⁸⁶ O. Jan Skrzyniecki OMI urodzony 08.03.1904. W Kędzierzynie-Koźlu pracował jako proboszcz od 01.09.1948 do 24.09.1958. Zmarł w Warszawie 24.09.1958, odwołując się od cofnięcia decyzji o pozwoleniu na budowę kościoła w dzielnicy Pogorzelec. Zob. Elektroniczne Necrologium..., dz.cyt.; Archiwalne obediencje..., dz. cyt. Por. Paras A. Janusz, Kapłan na trudne czasy... cz. I. O. Jan Skrzyniecki OMI, pierwszy obłacki proboszcz u św. Mikołaja, W: Dobrze że Jesteś 9/2009, s. 18-19; Paras A. Janusz, Kapłan na trudne czasy... cz. II. O. Jan Skrzyniecki OMI, pierwszy obłacki proboszcz u św. Mikołaja, W: Dobrze że Jesteś 10/2009, s. 18-19; Paras A. Janusz, Kapłan na trudne czasy... cz. III. O.

W wypadku klasztoru Misjonarzy Oblatów szukano każdej okazji do dyskredytacji duszpasterzy, jak np. podejrzeń wobec pracującej w klasztorze Jadwigi Muchy, siostry o. Franciszka Muchy OMI, czy jest nią rzeczywiście czy też, mieszkając w Kędzierzynie, może posłużyć do moralnego skompromitowania o. Franciszka¹⁸⁸.

5. Zarejestrowani w dokumentach PUBP jako agenci, informatorzy i rezydenci

W dokumentach z lat 1945-1951 znaleźć można także współpracowników bezpieki. Są to przede wszystkim agenci i informatorzy. Zgodnie z obowiązującą terminologią w tym okresie, agent to „Tajny i świadomy współpracownik UB oraz Informacji Wojskowej tkwiący bezpośrednio w rozpracowywanych strukturach (do 1956 roku)”¹⁸⁹. Informator to „Tajny i świadomy współpracownik UB (wszystkich jednostek MBP i Kds.BP), najpowszechniejsza kategoria tajnej współpracy w latach 1945-1956”¹⁹⁰. Natomiast rezydent to „Do połowy lat 50. jedna z form agentury, polegająca na prowadzeniu pracy z kilkoma informatorami”¹⁹¹.

Informacje te trudne są do zweryfikowania ze względu na brak zachowanych teczek operacyjnych czy personalnych oraz fakt, że

Jan Skrzyniecki OMI, w oczach historii i świadków, W: Dobrze że Jesteś 11/2009, s. 21, 23.

¹⁸⁷ Charakterystyka o. Skrzynieckiego Jana OMI. Zob. IPN Wr 07/33,5 t. 2, k. 317.

¹⁸⁸ Pismo WUBP w Opolu z 15.07.1951 roku do PUBP w Koźlu oraz pismo PUBP w Koźlu do Wydziału V-go WUBP w Opolu z 21.07.1951 roku. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 302-303.

¹⁸⁹ Objasnienia niektórych terminów źródłowych i skrótów, cytowanych w katalogach, za: Biuletyn Informacji Publicznej Instytutu Pamięci Narodowej, Słowniczek niektórych pojęć używanych w resorcie, w: <http://katalog.bip.ipn.gov.pl/dictionary.do> [dostęp 11.06.2010].

¹⁹⁰ Tamże

¹⁹¹ Tamże.

meldunki współpracowników były pisywane przez funkcjonariuszy a nie bezpośrednio przez informatorów. Zachowały się jedynie ich lakoniczne opisy w protokołach zdawczo-odbiorczych, które nie pozwalają jednoznacznie zweryfikować tej sprawy.

W związku z tym, zresztą zgodnie z tematem całej konferencji „Opolszczyzna oczami bezpieki w latach 1945-1989”, bardziej będzie to przedstawienie tej sytuacji oczami bezpieki na podstawie jej raportów i informacji. Na obecnym etapie prac nie udało się jeszcze zweryfikować czy księża wskazani jako współpracownicy UB informowali o tych spotkaniach Administratora Apostolskiego Śląska Opolskiego ks. Bolesław Kominka.

Wspomniana już instrukcja z 1945 roku wprowadzą podstawowe rozróżnienie agenturalne na 3. kategorie: agent, informator i rezydent. Mimo wytycznych z tego dokumentu nie zachowały się podpisane przez tych agentów zobowiązania do współpracy, a jedynie spisywane przez pracowników PUBP donosy¹⁹².

Nie występowanie większości z 40. księży w powiecie przeciwko władzy lub czynienie tego w sposób zawołowany, prowadziło do opinii wyrażanych przez pracowników PUBP, że przy umiejętnym podejściu można pokusić się o szeroko zakrojoną akcję werbunkową wśród duchowieństwa¹⁹³.

W zestawieniu agentów i informatorów referatu V PUBP w Koźlu z 11.07.1947 roku wskazanych jest 5 współpracowników: 4 księży i 1 osoba świecka¹⁹⁴. Jednakże już w lipcu 1948 roku wskazanych jest

tylko 3. informatorów¹⁹⁵. W 1950 roku jest za to mowa o 6. informatorach duchownych, z których 4. było proboszczami i 2. świeckich, będących w bliskich kontaktach z duchowieństwem¹⁹⁶.

Widać z tego bardzo wyraźnie, że w latach do 1945 do października 1946 oraz od lutego 1947 do 1951 roku zwербowanych zostało 3. agentów w środowisku kościelnym, a pomiędzy październikiem 1946 i lutym 1947, kiedy to trwała akcja zastraszania przed wyborami do Sejmu oraz rozpoczęto akacje stałej inwigilacji Kościoła katolickiego¹⁹⁷ na terenie powiatu kozielskiego, zwербowano 4 współpracowników.

Pracownicy PUBP w swoich sprawozdaniach podają, że w latach 1945-1951 zarejestrowali 7 księży¹⁹⁸, jako tajnych współpracowników. Mieli nimi być: Twardy¹⁹⁹, Bierawa²⁰⁰,

¹⁹⁵ Charakterystyka obiektów po linii kleru krypt. Planeta, Gwiazda i Wieża. Za okres sprawozdawczy od dnia 1.7. do dnia 27.7.48 roku. Zob. IPN Wr 07/329, k. 473.

¹⁹⁶ Charakterystyka pracy po linii katechetów, duchownych i świeckich za ostatni okres jako odpowiedź na pismo WUBP z Katowic z 2.03.1950 roku. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 243.

¹⁹⁷ Raport sprawozdawczo-sytuacyjny za miesiąc październik z 30.10.1947 roku. Zob. IPN Wr 07/339, k. 76.

¹⁹⁸ Charakterystyka informatorów po linii duchowieństwa V referatu PUBP w Koźlu z 11.08.1947 roku. Zob. IPN Wr 07/329, k. 226. Spis istniejącej agentury dekanatu kozielskiego. Zob. IPN Wr 07/335 t. 2, k. 76.

¹⁹⁹ Charakterystyka inf. ps. Twardy. Zob. IPN Wr 07/335 t. 2, k. 81. W protokołach zdawczo-odbiorczych jest wymieniona jegoteczka nr 613/17, zarejestrowany dnia 10.10.1950, zawartość 58 kart z ostatnim donosem z 06.04.1953. Protokół zdawczo-odbiorczy PUBP w Koźlu z 23.04.1953 roku. Zob. IPN Wr 09/640 k. 1, 5. Podane dane nie są jednak zgodne ze stanem faktycznych, gdyż inny dokument, jako datę werbunku podaje 16.10.1946, co jest realne zważywszy na datowanie przypisywanych mu donosów. Charakterystyka informatorów po linii duchowieństwa z 11.08.1947 roku. Zob. IPN Wr 07/329, k. 266.

²⁰⁰ Charakterystyka inf. ps. Bierawa. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 78. Por. Wykaz księży lojalnie ustosunkowanych do obecnej rzeczywistości z 23.06.1949 roku

¹⁹² Instrukcja [tymczasowa] [o] pozyskiwaniu..., W: Instrukcje pracy operacyjnej..., dz. cyt., s. 20, 23-28.

¹⁹³ Sprawozdanie operatywne szefa PUBP w Koźlu do szefa WUBP w Katowicach z 21.02.1947 roku. Zob. IPN Wr 07/339, k. 24.

¹⁹⁴ Charakterystyka informatorów po linii duchowieństwa z 11.08.1947 roku. Zob. IPN Wr 07/329, k. 266. Sprawozdanie operatywne szefa PUBP w Koźlu do szefa WUBP w Katowicach z 21.02.1947 roku. Zob. IPN Wr 07/339, k. 24.

Dziergowice²⁰¹, Hendzen²⁰² lub Farek²⁰³, J.S.D.²⁰⁴; 1 zakonnik²⁰⁵, nieznaną ksiądz o pseudonimie Lękow [Lenkow]²⁰⁶.

[pracownik PUBP, wbrew obowiązującym zasadom, naniósł przy nazwisku pseudonim]. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 38. W protokołach zdawczo-odbiorczych jest wymieniona jegoteczka nr 615/19, zarejestrowany dnia 10.10.1950, zawartość 55 lub 89 kart z ostatnim donosem z 07.04.1953. Protokół zdawczo-odbiorczy PUBP w Koźlu z 23.04.1953 roku. Zob. IPN Wr 09/640 k. 1, 18. Podane dane nie są jednak zgodne ze stanem faktycznych, gdyż inny dokument, jako datę werbunku podaje 01.02.1947, co jest realne zważywszy na datowanie przypisywanych mu donosów. Charakterystyka informatorów po linii duchowieństwa z 11.08.1947 roku. Zob. IPN Wr 07/329, k. 266. Jednakże w dokumentach związanych z referendum podana jest data 08.01.1947 roku. Stan sieci agenturalnej w społeczeństwie Zob. IPN Wr 07/332, t. 2, k. 158. W każdym bądź razie nastąpiło to na początku 1947 roku.

²⁰¹ Charakterystyka inf. ps. Dziergowice. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 80. Jako datę werbunku podaje się 03.02.1947. Charakterystyka informatorów po linii duchowieństwa z 11.08.1947 roku. Zob. IPN Wr 07/329, k. 266. Jednakże w dokumentach związanych z referendum podana jest data 08.01.1947 roku. Stan sieci agenturalnej w społeczeństwie Zob. IPN Wr 07/332, t. 1, k. 109. W każdym bądź razie nastąpiło to na początku 1947 roku.

²⁰² Jako datę werbunku podaje się 22.02.1947, choć nie ma tu mowy o współpracy a jedynie o zarejestrowaniu. Jednak także ta data jest wątpliwa, gdyż już 03.01.1947 roku podany jest fakt werbunku w specjalnym sprawozdaniu. Charakterystyka informatorów po linii duchowieństwa z 11.08.1947 roku. Zob. IPN Wr 07/329, k. 266. Sprawozdanie z przebiegu werbunku informatora z dnia 3.01.1947. Zob. IPN Wr 07/332, t. 2, k. 129.

²⁰³ Charakterystyka inf. ps. Farek. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 79.

²⁰⁴ Wykaz księży lojalnie ustosunkowanych do obecnej rzeczywistości z 23.06.1949 roku [pracownik PUBP, wbrew obowiązującym zasadom, naniósł przy nazwisku pseudonim]. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 38. W protokołach zdawczo-odbiorczych jest wymieniona jegoteczka nr 645/57, zarejestrowany dnia 10.01.1950, zawartość 37 kart z ostatnim donosem z 11.04.1953. Protokół zdawczo-odbiorczy PUBP w Koźlu z 23.04.1953 roku. Zob. IPN Wr 09/640 k. 1, 5.

Same te zestawienia jednak nie są jednoznaczne i budzą poważne wątpliwości, zwłaszcza w kontekście sprawy domniemanego agenta ps. Hendzen czy Farek. Oprócz faktu rejestracji nie ma informacji o jego działalności. Zresztą raport dotyczący tego werbunku mówi bardzo wyraźnie, że duchowny został wprowadzony w błąd przez funkcjonariusza PUBP i współpracy nigdy nie podjął, a zatem nie może być uznawany za tajnego współpracownika aparatu bezpieczeństwa²⁰⁷.

Bezpieka miała zwerbować także kilka osób z personelu świeckiego zatrudnionego w parafiach, m.in. pisarza kościelnego z Koźla ps.

²⁰⁵ Wykaz księży lojalnie ustosunkowanych do obecnej rzeczywistości z 23.06.1949 roku [pracownik PUBP, wbrew obowiązującym zasadom, naniósł przy nazwisku pseudonim]. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 38.

²⁰⁶ W protokołach zdawczo-odbiorczych jest wymieniona jegoteczka nr 2137/86, zarejestrowany dnia 17.01.1951, zawartość 69 kart z ostatnim donosem z 13.04.1953. Protokół zdawczo-odbiorczy PUBP w Koźlu z 23.04.1953 roku. Zob. IPN Wr 09/640 k. 1, 5.

²⁰⁷ W pierwszym raporcie referent Pantak pisał: „Zwerbowałem księdza w Roszowickim Lesie”. Raport sprawozdawczy za dzień 03.01.1947 z 03.01.1947 roku. Zob. IPN Wr 07/332, t. 2, k. 126. Jednak później precyzował: „Dokonujący niby werbunku referent Kazimierz Pantak opisywał zaistniałą sytuację tak: „Zwerbowałem księdza z Roszowskiego Lasu. Miałem trudności, lecz tak samo zwerbowałem Go podstępem, a mianowicie po przeprowadzeniu z Nim rozmowy, przystąpiłem do dyktowania Mu zobowiązania. Ksiądz zaczął się uchylać, lecz ja mu oświadczyłem, że to jest tylko na to, że jak mu zapowiem żeby ogłosił ludziom na ambonie o mającym się odbyć jakimś zebraniu to żeby mi nie robił zawodu. Ksiądz zaczął pisać, lecz gdy zaczął pisać zobowiązuje się, to przekreślił te słowa na ‘chcę’ lub ‘będę’. Jednego słowa nie dopisał, gdy Mu dyktowałem np. Polski Demokratycznej, to mi oświadczył, że Polski wystarczy i słowa ‘demokratycznej’ nie dopisał. Następnie, gdyśmy doszli do zdania ‘będę ściśle wykonywał tajemnic służbowych itd.’, to nie chciał tego pisać, oświadczaając, że tyle co napisał wystarczy, gdyż bał się tego dalej pisać, lecz z biedą wydusiłem od niego resztę zobowiązania. Na razie nie dałem mu też żadnego zadania”. Sprawozdanie z przebiegu werbunku informatora z dnia 3.01.1947. Zob. IPN Wr 07/332, t. 2, k. 129.

Wilk²⁰⁸ lub też będących blisko duchowieństwa (*ps. S, ps. Jeziak, i niezidentyfikowane 3 osoby z parafii św. Mikołaja w Kędzierzynie: ps. Król – na kontakcie referatu VIII, ps. Niedziela*²⁰⁹ – na kontakcie referatu VIII, *ps. Lalka*²¹⁰ – na kontakcie referatu I oraz OZ nr 31; a także innych niezidentyfikowanych: *ps. Teść, ps. Gołębek*)²¹¹. Trudno jest zidentyfikować informatorów *ps. Dzidzi*²¹² i *ps. Światły* oraz *ps. Brzoza*²¹³, a także *ps. Odra*²¹⁴ czy *ps. Juziek*²¹⁵.

²⁰⁸ Charakterystyka inf. *ps. Wilk*. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 78. W protokołach zdawczo-odbiorczych jest wymieniona jegoteczka nr 2822/68, zarejestrowany dnia 31.05.1949, zawartość 27 kart. Protokół zdawczo-odbiorczy PUBP w Koźlu z 23.04.1953 roku. Zob. IPN Wr 09/640 k. 4. Charakterystyka ob. Sewera Wilhelma z 11.12.1946 roku. Zob. IPN Wr 07/332, t. 4, k. 108. Podane dane nie są jednak zgodne ze stanem faktycznych, gdyż inny dokument, jako datę werbunku podaje 12.10.1946, co jest realne zważywszy na datowanie przypisywanych mu donosów. Charakterystyka informatorów po linii duchowieństwa z 11.08.1947 roku. Zob. IPN Wr 07/329, k. 266.

²⁰⁹ W protokołach zdawczo-odbiorczych jest wymieniona jegoteczka nr 672/85, zarejestrowany dnia 10.10.1950, zawartość 100 kart. Protokół zdawczo-odbiorczy PUBP w Koźlu z 23.04.1953 roku. Zob. IPN Wr 09/640 k. 4. Raport miesięczny za marzec za okres od 01.03 do 31.03.1948 z 31.03.1948 roku. Zob. IPN Wr 07/339, k. 105.

²¹⁰ W protokołach zdawczo-odbiorczych jest wymieniona jegoteczka nr 658/71, zarejestrowany dnia 10.10.1950, zawartość 67 kart. Protokół zdawczo-odbiorczy PUBP w Koźlu z 23.04.1953 roku. Zob. IPN Wr 09/640 k. 4.

²¹¹ Charakterystyka informatorów po linii duchowieństwa z referatu V z 11.08.1947 roku. Zob. IPN Wr 07/329, k. 266. Sprawozdanie okresowe referatu V z 11.03.1948 roku. Zob. IPN Wr 07/329, k. 375. Sprawozdanie okresowe V referatu z 11.01.1948 roku. Zob. IPN Wr 07/329, k. 491. Sprawozdanie do WUBP z 26.04.1951 roku. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 84-85.

²¹² W protokołach zdawczo-odbiorczych jest wymieniona jegoteczka nr 612/16, zarejestrowany dnia 10.10.1950, zawartość 38 kart. Protokół zdawczo-odbiorczy PUBP w Koźlu z 23.04.1953 roku. Zob. IPN Wr 09/640 k. 3.

²¹³ Uczeń Młodzieżowego Ośrodka Szkoleniowego w Sławięcicach. Sprawozdanie Szefa PUBP do WUBP w Katowicach za okres od dnia 8.01.1947 do dnia 18.02.1947. Zob. IPN Wr 07/339, k. 12, 14, 23, 92-93. Raport miesięczny za

W kręgu sióstr zakonnych w badanych latach nie udało się, w żadnym ze zgromadzeń zakonnych (*Siostry Służebniczki NMP, Siostry Elżbietanki*), zwerbować żadnej z sióstr do współpracy²¹⁶.

Warto zaznaczyć, jak podają dokumenty PUBP, że księża agenci: *ps. Twardy* i *ps. Olek* oraz pisarz kościelny z Koźla – *ps. Wilk* mieli zostać zwerbowani na materiale kompromitującym. Pozostali księża agenci *ps. Bierawa, Hendzen* (*przypadek omówiony już wcześniej*) i *Dziergowice* na tzw. uczuciach patriotycznych. Prawdopodobnie skoro *Twardy* i *Bierawa* oraz *Dziergowice* figurowali na liście księży przeznaczonych do wywiezienia, a nie zostali wysiedleni, to za cenę współpracy mogli pozostać na miejscu, choć ostatecznie *Bierawa* wyjechał do Niemiec w 1957 roku²¹⁷. Dwóch pierwszych znanych było jako księża patrioci²¹⁸.

styczeń za okres od 01.01 do 31.01.1948 z 30.01.1948 roku. Zob. IPN Wr 07/339, k. 93.

²¹⁴ Raport sprawozdawczo-sytuacyjny za czerwiec z 29.06.1947 roku. Zob. IPN Wr 07/339, k. 51.

²¹⁵ Raport miesięczny za marzec za okres od 01.03 do 31.03.1948 z 31.03.1948 roku. Zob. IPN Wr 07/339, k. 105.

²¹⁶ Wykaz kościołów na terenie powiatu kozielskiego z 4.05.1949 roku. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 5.

²¹⁷ Charakterystyka informatorów po linii duchowieństwa z referatu V z 11.08.1947 roku. Zob. IPN Wr 07/329, k. 266. Por. Wycinek informacja z 26.03.1948 roku mówi o nim jako TW Olek (*także ręczny dopis Bolesław III*), mieszkającym w klasztorze obłackim w Katowicach. IPN Bu 0639/55 t. 1, k. 5.

²¹⁸ Księża patrioci. Potoczna nazwa ruchu księży popierających komunizm i niezłomnie wiernych Polsce Ludowej, jak brzmiała dewiza organizacji. Przeważnie dotyczyła księży kombatanów i więźniów obozów hitlerowskich. Pomysł rozbicia w ten sposób duchowieństwa zrodził się w 1949, a został zrealizowany w 1950 przez UB w ramach Komisji Księży przy ZBOWiD. Na swoich zjazdach atakowali oni Episkopat Polski, ks. kard. Stefana Wyszyńskiego i rozbijali od wnętrza Kościół, będąc często donosicielami UB. Ruch przestał istnieć w 1955, a część zaangażowanych w nim duchownych przeszła do innych, stworzonych przez władzę, organizacji. Działali także w Komisji Intelktualistów

Problem stanowi także to, że różne dokumenty podają w wypadku tajnych współpracowników rozbieżne daty werbunku. 4 miało zostać zwerbowanych w czasie akcji referendalnej od października 1946 do lutego 1947, na co wskazuje też datowanie spisanych przez funkcjonariuszy PUBP donosów²¹⁹.

W protokołach zdawczo-odbiorczych z połowy lat 50 można stwierdzić, żeteczka informatora „Lękowa” zawierała 69 kart²²⁰, informatora „J.S.D” zawierała kart 37²²¹, informatora „Twardy” 58

kart²²², informatora „Bierawa” 55 kart²²³, informatora „Dzidzi” 38 kart²²⁴, informatora „Niedziela” 100 kart²²⁵, informatora „Wilk” 27 kart²²⁶ a informatora „Lalka” 67 kart²²⁷.

²²² Nadano mu nr 613/17, a zarejestrowano 10.10.1950, z ostatnim donosem w teczce roboczej z 06.04.1953. Protokół zdawczo-odbiorczy Powiatowego Urzędu w Koźlu w dniu 23.04.1953. Zob. IPN Wr 09/640, k. 1, poz. 3; k. 5. Protokoły zdawczo-odbiorcze PUBP w Koźlu sporządzony 24.07.1956 o 78 kartach i numerze teczki 199/55 oraz teczce roboczej z 183 kartami i ostatnim dokumentem z 10.05.1956. Zob. IPN Wr 09/712, k. 4 i 4 dublet. Protokół zdawczo-odbiorczy kierownika – PU ds. BP w Koźlu dla kierownika WU ds. BP z 19.01.1956 mówi o 177 kartach z ostatnim dokumentem z 26.10.1955 oraz o 69. Zob. IPN Wr 09/715, k. 7, 11. Podane dane nie są jednak zgodne ze stanem faktycznych, gdyż inny dokument, jako datę werbunku podaje 16.10.1946, co jest realne zważywszy na datowanie przypisywanych mu donosów. Charakterystyka informatorów po linii duchowieństwa z 11.08.1947 roku. Zob. IPN Wr 07/329, k. 266.

²²³ Nadano mu nr 615/19, a zarejestrowano 10.10.1950, z ostatnim donosem w teczce roboczej (*składającej się z 89 kart*) z 01.04.1953. Protokół zdawczo-odbiorczy Powiatowego Urzędu w Koźlu w dniu 23.04.1953. Zob. IPN Wr 09/640, k. 1, poz. 6; k. 18. Podane dane nie są jednak zgodne ze stanem faktycznych, gdyż inny dokument, jako datę werbunku podaje 01.02.1947, co jest realne zważywszy na datowanie przypisywanych mu donosów. Charakterystyka informatorów po linii duchowieństwa z 11.08.1947 roku. Zob. IPN Wr 07/329, k. 266.

²²⁴ Nadano mu nr 612/16, a zarejestrowano 10.10.1950. Protokół zdawczo-odbiorczy Powiatowego Urzędu w Koźlu w dniu 23.04.1953. Zob. IPN Wr 09/640, k. 3, poz. 92. Inny dokument, Akt zdawczo-odbiorczy Delegatury nr 15 dla PU ds. BP w Koźlu z dnia 19.12.1956, mówi o nr teczki personalnej 966 z 56 kartami, 42 kartach w teczce roboczej, z ostatnim dokumentem z 04.11.1956. Zob. IPN Wr 09/708, k. 2.

²²⁵ Nadano mu nr 672/85, a zarejestrowano 10.10.1950. Protokół zdawczo-odbiorczy Powiatowego Urzędu w Koźlu w dniu 23.04.1953. Zob. IPN Wr 09/640, k. 4, poz. 141.

²²⁶ Nadano mu nr 2822/68, a zarejestrowano 31.05.1949. Protokół zdawczo-odbiorczy Powiatowego Urzędu w Koźlu w dniu 23.04.1953. Zob. IPN Wr 09/640, k. 4, poz. 164 (*drugi informator o tym pseudonimie figuruje na k. 5, poz.*

i Działaczy Katolickich przy Polskiej Komisji Obrońców Pokoju. W 1953 komisje połączono w jedną, która nosiła nazwę Komisja Duchownych i Świeckich Działaczy Katolickich przy Ogólnopolskim Komitecie Frontu Narodowego. Działała ona do 1957, choć już po roku 1956 organizacja księży patriotów przestała istnieć. Reaktywowano ją w 1959 przy Związku Katolików Caritas, ale wobec zdecydowanej postawy Episkopatu, który w 1961 zabronił księżom wstępowania do organizacji, powoli zamarł i w latach 70-tych doszło do jego samolikwidacji. Zob. Wielka Encyklopedia PWN, t. 15, Warszawa 2003, s. 136.

²¹⁹ Charakterystyka informatorów po linii duchowieństwa z 11.08.1947 roku. Zob. IPN Wr 07/329, k. 266.

²²⁰ Nadano mu nr 2137/86, a zarejestrowano 17.01.1951, z ostatnim donosem w teczce roboczej z 13.04.1953. Protokół zdawczo-odbiorczy Powiatowego Urzędu w Koźlu w dniu 23.04.1953. Zob. IPN Wr 09/640, k. 1, poz. 1; k. 5. Protokoły zdawczo-odbiorcze PUBP w Koźlu sporządzony 24.07.1956 o 103 kartach i numerze teczki 198/55 oraz teczce roboczej z 291 kartami i ostatnim dokumentem z 14.07.1956. Zob. IPN Wr 09/712, k. 4 i 4 dublet. Protokół zdawczo-odbiorczy kierownika – PU ds. BP w Koźlu dla kierownika WU ds. BP z 19.01.1956 mówi o 288 kartach z ostatnim dokumentem z 09.01.1956 oraz o 103 kartach. Zob. IPN Wr 09/715, k. 7, 11.

²²¹ Nadano mu nr 645/57, a zarejestrowano 10.10.1950, ostatnim donosem w teczce roboczej z 11.04.1953. Protokół zdawczo-odbiorczy Powiatowego Urzędu w Koźlu w dniu 23.04.1953. Zob. IPN Wr 09/640, k. 1, poz. 2; k. 5. Inny protokół mówi o teczce roboczej ze 133 stronami z pierwszym donosem z 11.03.1949 i ostatnim z 29.01.1953. Protokół odbiorczy PUBP w Koźlu z 7.03.1953. Zob. IPN Wr 09/643, k. 1.

Dodatkowo ważne jest to, że informator ps. Dziergowice, po pewnym czasie nie chciał wywiązywać się z zadań i określany był jako wrogo ustosunkowany do władzy²²⁸. Podobnie miała się sprawa z informatorem ps. Twardy, który wykonywał polecenia pod naciskiem, a nie z własnej woli, co spowodowało wyeliminowanie go z pracy jako nieużytecznego z operacyjnego punktu widzenia²²⁹. Agent „Lękow” został wyeliminowany z późniejszej współpracy

216 z nr teczki 3279/161 z ostatnim dokumentem z 31.12.1951). Protokoły zdawczo-odbiorcze PUBP w Koźlu sporządzony 24.07.1956 o 43 kartach i numerze teczki 177/55 oraz tecze roboczej z 291 kartami i ostatnim dokumentem z 14.07.1956 czy też 275 kartach i ostatnim dokumencie z 23.07.1956. Zob. IPN Wr 09/712, k. 4, 45. Protokół zdawczo-odbiorczy kierownika – PU ds. BP w Koźlu dla kierownika WU ds. BP z 19.01.1956 mówi o 45 kartach oraz o 268 z ostatnim dokumentem z 13.01.1956. Zob. IPN Wr 09/715, k. 11, 46. Podane dane nie są jednak zgodne ze stanem faktycznych, gdyż inny dokument, jako datę werbunku podaje 12.10.1946, co jest realne zważywszy na datowanie przypisywanych mu donosów. Charakterystyka informatorów po linii duchowieństwa z 11.08.1947 roku. Zob. IPN Wr 07/329, k. 266.

²²⁷ Nadano mu nr 658/71, a zarejestrowano 10.10.1950. Protokół zdawczo-odbiorczy Powiatowego Urzędu w Koźlu w dniu 23.04.1953. Zob. IPN Wr 09/640, k. 4, poz. 167. Protokoły zdawczo-odbiorcze PUBP w Koźlu sporządzony 24.07.1956 o 119 kartach i numerze teczki 204/55. Zob. IPN Wr 09/712, k. 4 i 4 dublet. Protokół zdawczo-odbiorczy kierownika – UBP ds. BP w Koźlu dla kierownika WU ds. BP z 19.01.1956 mówi o 132 kartach lub 765 z ostatnim dokumentem z 12.01.1956. Zob. IPN Wr 09/715, k. 11, 46.

²²⁸ Spis istniejącej agentury dekanatu kozielskiego. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 76.

²²⁹ Charakterystyka kontrwywiadowcza powiatu kozielskiego w zasięgu operacyjnego rozeznania i zainteresowania służby bezpieczeństwa Komendy Powiatowej MO w Koźlu po pionie wydziału III z 29.08.1958 roku. Zob. IPN Wr 09/38, k. 10. Charakterystyka kontrwywiadowcza powiatu kozielskiego w zasięgu operacyjnego rozeznania i zainteresowania służby bezpieczeństwa Komendy Powiatowej MO w Koźlu po pionie wydziału III z 15.07.1959 roku. Zob. IPN Wr 09/21, k. 28.

poprzez wyjazd do RFN, tak samo jak i informator ps. Bierawa²³⁰. Natomiast informator ps. Olek nie dostarczał informacji ze względu na trwającą ciężką chorobę, która w 9.04.1953 doprowadziła do jego śmierci²³¹.

Informatorzy mieli donosić o nastrojach społecznych w poszczególnych parafiach (ps. Bierawa, Gołębek – *najprawdopodobniej organista lub kościelny chodzący z księdzem po kołędzie*)²³², nastrojach wśród duchowieństwa, głoszonych kazaniach (ps. Wilk, Światły, Dziergowice)²³³, referowali co działo się na konferencji dekanalnych (ps. Bierawa, J.S.D., Lękow)²³⁴, organizowanych pielgrzymkach (ps. Bierawa, Wilk)²³⁵ czy wreszcie roszadach personalnych (ps. Wilk). Niektórzy z nich (ps. Olek,

²³⁰ Charakterystyka kontrwywiadowcza powiatu kozielskiego w zasięgu operacyjnego rozeznania i zainteresowania służby bezpieczeństwa Komendy Powiatowej MO w Koźlu po pionie wydziału III z 29.08.1958 roku. Zob. IPN Wr 09/38, k. 10.

²³¹ Charakterystyka pracy po linii katechetów, duchownych i świeckich za ostatni okres jako odpowiedź na pismo WUBP z Katowic z 2.03.1950 roku. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 243.

²³² Sprawozdanie okresowe V referatu z 25.01.1948 roku. Zob. IPN Wr 07/329, k. 346. Raport miesięczny za styczeń za okres od 01.01 do 31.01.1948 z 30.01.1948 roku. Zob. IPN Wr 07/339, k. 93.

²³³ Sprawozdanie okresowe V referatu z 11.01.1948 roku. Zob. IPN Wr 07/329, k. 490. Doniesienie agenturalne na temat ks. Wotzki inf. Dziergowice z 20.11.1947 roku. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 97.

²³⁴ Sprawozdanie okresowe V referatu z 25.03.1948 roku. Zob. IPN Wr 07/329, k. 379. Raport miesięczny PUBP z 30.09.1949 roku. Zob. IPN Wr 07/329, k. 673. Doniesienie agenturalne Bierawy z 11.03.1947 roku. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 30. Doniesienia agenturalne J.S.D. i Lękowa dotyczące scharakteryzowania konferencji rejonowej w Kędzierzynie – 5.03.1951 roku. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 54-55. Por. Raport miesięczny za grudzień za okres od 01.12 do 31.12.1948 z 31.12.1948 roku. Zob. IPN Wr 07/339, k. 162.

²³⁵ Charakterystyka obiektów po linii kleru krypt. Planeta, Gwiazda i Wieżą za okres sprawozdawczy 1.07 do 27.07.1948 roku. Zob. IPN Wr 07/329, k. 473.

Bierawa) stanowili przydatne źródło informacji, gdyż dostarczali przepisane na maszynie listy pasterskie czy wewnętrzne okólniki kurialne²³⁶.

Niekiedy wskazane są konkretne akcje, w których uczestniczyli poszczególni agenci wśród duchownych: ps. Bierawa – jako interwencyjny, zbierający informacje z życia wewnętrznego kleru, ale ze względu na wiek ponad 70. lat do innych zadań się nie nadawał: przewlekłe chory i mający przytępiony słuch; ps. J.S.D. – jako interwencyjny w akcjach związanych z Caritas²³⁷, ZBOWiD, Komitetem Obrońców Pokoju²³⁸, ale wśród duchowieństwa był znany jako ksiądz patriota, a zatem wielu unikało jego towarzystwa i nie udzielało mu informacji; ps. Lękow [Lenkow] – jako interwencyjny w sprawach Caritas, ZBOWiD, gdyż znany w województwie jako ksiądz patriota; ps. Olek – chorujący od roku czasu, choć wcześniej udzielał ciekawych informacji, a ze względu

²³⁶ Sprawozdanie okresowe referatu V z 24.12.1947 roku. Zob. IPN Wr 07/329, k. 353. Raport miesięczny PUBP z 28.02.1949 roku. Zob. IPN Wr 07/329, k. 541-542.

²³⁷ Caritas. Organizacja charytatywna Kościoła rzymskokatolickiego powstała na przełomie XIX i XX wieku. W Polsce powstała w 1929, w 1950 zlikwidowana przez władze komunistyczne a majątek przekazany Zrzeszeniu Katolików Świeckich „Caritas”, które istniało do 1994. Przy tym kontrolowanym przez państwo zrzeszeniu od 1959 działała także komisja księży patriotów. Działalność charytatywna Kościoła rzymskokatolickiego odbywała się w latach 1950-1989 w ramach parafii. W 1989 Caritas odrodził się w poszczególnych diecezjach, a w 1990 powołano Caritas Polska, która należy do Caritas Internationalis od 1999. Zob. Wielka Encyklopedia PWN, t. 5, Warszawa 2001, s. 176-177.

²³⁸ Komitet Obrońców Pokoju. Organizacja społeczna założona w 1949, związana z międzynarodowym ruchem obrońców pokoju, który był zdominowany przez komunistów. Jego początki sięgają roku 1948 i Międzynarodowego Kongresu Intelktualistów w Obronie Pokoju we Wrocławiu. Od 1958 przyjął nazwę Ogólnopolskiego Komitetu Pokoju, a w 1989 przekształcił się w Ogólnopolską Koalicję Pokoju. Dziś nie przejawia praktycznie żadnej aktywności. Zob. Wielka Encyklopedia PWN, t. 21, Warszawa 2004, s. 562.

na dobre zaszyfrowanie postanowiono, po uzyskaniu lepszego stanu zdrowia, zaszeregować go do wnikliwszego rozpracowania; ps. Twardy – w 1950 roku miał wziąć od pracownika PUBP 10000 zł, ale później zaczął uchylać się od współpracy (*nie przychodził na spotkania, wykręcał się*) choć nie był rozszyfrowany przez księży i postanowiono go głębiej rozpracować²³⁹.

Szczególnie aktywni, w spisywanych przez funkcjonariuszy PUBP zachowanych donosach, byli agenci: ps. Bierawa²⁴⁰, Twardy²⁴¹, Dziergowice²⁴², Dzidzi²⁴³, Wilk²⁴⁴ a w mniejszym stopniu:

²³⁹ Pismo Szefa PUBP w Koźlu do Naczelnika Wydziału V WUBP w Opolu z 15.02.1951 roku. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 83.

²⁴⁰ Doniesienie agenturalne z 11.03.1947 roku [o konferencji dla księży]. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 30. Doniesienie agenturalne z 29.11.1947 roku [na temat napisów niemieckich]. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 96, 106. Doniesienie agenturalne z 20.11.1947 roku [o ucieczce Mikołajczyka]. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 99. Doniesienie agenturalne z 04.11.1947 roku [o ks. Jerzym Warzycu z Ciska]. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 102. Doniesienie agenturalne z 31.03.1948 roku [o Badaczach Pisma Świętego]. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 114. Doniesienie agenturalne z 02.04.1948 roku [o zjeździe księży więźniów politycznych]. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 115. Dokumenty Administracji Apostolskiej Śląska Opolskiego przekazane przez agenta Bierawę. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 160. Raport miesięczny za luty za okres od 01.02 do 31.01.1948 z 29.02.1948 roku. Zob. IPN Wr 07/339, k. 99. Raport miesięczny za marzec za okres od 01.03 do 31.03.1948 z 31.03.1948 roku. Zob. IPN Wr 07/339, k. 105.

²⁴¹ Doniesienie agenturalne z 20.11.1947 roku [o konferencji mocarstw]. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 98. Doniesienie agenturalne z 20.11.1947 roku [na temat sytuacji w dekanacie]. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 100. Doniesienie agenturalne z 04.11.1947 roku [o prasie katolickiej w powiecie]. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 103. Doniesienie agenturalne z 02.04.1948 roku [o misjach parafialnych w Starym Koźlu prowadzonych przez Ojców Franciszkanów z Wrocławia]. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 112. Doniesienie agenturalne z 02.04.1948 roku [o zjeździe księży więźniów politycznych]. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 113.

²⁴² Doniesienie agenturalne z 20.11.1947 roku [na temat ks. Wotzki]. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 97. Doniesienie agenturalne z 10.11.1947 roku [na informatora

Światły²⁴⁵, J.S.D.²⁴⁶ oraz Lękow [Lenkow]²⁴⁷. W charakterystyce księży agentów z 1950 roku, znajduje się informacja, że ps. Twardy miał wrogie poglądy, ale wykonywał pod naciskiem polecenia, natomiast agenci ps. J.S.D. i ps. Bierawa zawsze wykonywali polecenia, a ps. Olek w tym czasie był poważnie chory²⁴⁸. Początkowo wobec księży agentów nie stawiano na spotkaniach konkretnych wymagań, ale od 1951 roku zaczęto wyznaczać zadania

oraz domagać się pisania raportów. Było to zgodne z otrzymaną od władz zwierzchnich instrukcją²⁴⁹.

Ingerencja, za pomocą zwербowanych księży agentów, w parafiach Bierawa i Dziergowice w życie religijne posunięta była do tego, że prowadzący ich Jan Wrona nakazał ogłoszenia kazań w 3. rocznicę utworzenia PKWN²⁵⁰ – 22.07.1947 roku²⁵¹. Czasem przez urzędników gminnych wysyłanych do księży, proszono by ogłosili o mających się odbyć zebraniach przedwyborczych w czasie akcji przed wyborami do Sejmu w 1947 roku, tak było np. w Cisku, gdzie ksiądz najpierw ogłosił, a później już uchylał się od tego²⁵².

Zadziwiająca jest też nieufność władzy wobec zwербowanych księży agentów, która skutkowała zadaniami dla poszczególnych agentów, by przeprowadzili rozmowę na określony temat z księdzem, który także donosił do PUBP. Być może chodziło o wiarygodność poszczególnych agentów czy informatorów. Dotyczyło to zwłaszcza

Bierawę]. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 104. Raport sprawozdawczo-sytuacyjny za miesiąc lipiec 1947 z 29.07.1947 roku. Zob. IPN Wr 07/339, k. 59.

²⁴³ Wyciąg z doniesienia agenturalnego [na temat ks. Lapy]. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 105. Doniesienie agenturalne z 22.12.1947 roku [o komisji weryfikacyjnej księży]. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 108. Doniesienie agenturalne z 22.12.1947 roku [na temat ks. Pakuły z Cisowej]. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 109. Donosił też na ks. Franciszka Kanię z Koźła. Raport sprawozdawczo-sytuacyjny za miesiąc maj z 31.05.1947 roku. Zob. IPN Wr 07/339, k. 44.

²⁴⁴ Doniesienie agenturalne z 30.12.1947 roku [na temat kazania o. Machonia OMI w Koźlu]. Zob. IPN Wr 07/335 t. 2, k. 107. Doniesienie agenturalne z 23.12.1947 roku [o zmianach personalnych na probostwie w Koźlu]. Zob. IPN Wr 07/335 t. 2, k. 110. Donosił też na ks. Franciszka Kanię z Koźła. Raport sprawozdawczo-sytuacyjny za miesiąc maj z 31.05.1947 roku. Zob. IPN Wr 07/339, k. 44. Raport miesięczny za styczeń za okres od 01.01 do 31.01.1948 z 30.01.1948 roku. Zob. IPN Wr 07/339, k. 92.

²⁴⁵ Doniesienie agenturalne z 04.10.1947 roku [o kazaniu wygłoszonym w kościele w Koźlu]. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 101. Raport miesięczny za styczeń za okres od 01.01 do 31.01.1948 z 30.01.1948 roku. Zob. IPN Wr 07/339, k. 92.

²⁴⁶ Doniesienie agencyjne z 27.09.1950 roku. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 126. Dokumenty kościelne przekazane przez informatora. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 190-193.

²⁴⁷ Doniesienie agencyjne z 27.09.1950 roku. Zob. IPN Wr 07/335 t. 2, k. 127-128.

²⁴⁸ Charakterystyka pracy po linii katechetów, duchownych i świeckich za ostatni okres jako odpowiedź na pismo WUBP z Katowic z 02.03.1950 roku. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 243.

²⁴⁹ Pismo Szefa PUBP w Koźlu do Naczelnika Wydziału V WUBP w Opolu z 15.02.1951 roku. Zob. IPN Wr 07/335, t.2, k. 83.

²⁵⁰ Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego. Tymczasowy organ władzy państwowej, konkurencyjny wobec Rządu Londyńskiego, który uznano za nielegalny. Powołany do życia opracowanym w Moskwie manifestem w 1944 w Lublinie, będący pod kontrolą Józefa Stalina. Odpowiedzialny za represjonowanie żołnierzy Armii Krajowej, których skazywano na mocy jego dekretów. Pod koniec 1944 został przemianowany na Rząd Tymczasowy Rzeczypospolitej Polskiej. Zob. Wielka Encyklopedia PWN, t. 21, Warszawa 2004, s. 563.

²⁵¹ Sprawozdanie okresowe referatu V z dnia 25.07.1947 roku. Zob. IPN Wr 07/329, k. 242. Raport sprawozdawczo-sytuacyjny za miesiąc lipiec 1947 z 29.07.1947 roku. Zob. IPN Wr 07/339, k. 59.

²⁵² Ksiądz tłumaczył się, że takich rzeczy nie wolno mu ogłaszać. Sprawozdanie z obwodu nr 10 w Cisku do szefa PUBP w Koźlu z 06.01.1947. Zob. IPN Wr 07/332, t. 2, k. 140.

agentów: ps. Bierawa, Dziergowice i Twardy, którzy wzajemnie mieli na siebie donosić²⁵³.

Zaleceniem urzędników referatu V PUBP w Koźlu było dostarczanie poprzez agentów listów pasterskich i okólników kurialnych oraz zasięgnięcie opinii pracownika UB przed ich upublicznieniem z ambony²⁵⁴. Oczywiście władzy nie zależało na oficjalnym ujawnieniu się agentów, tak było po wypędzeniu Administratora Śląska Opolskiego ks. Bolesława Kominka w przypadku agentów ps. J.S.D. i Twardy²⁵⁵.

6. Zakończenie

Pomimo takiego osaczenia księży, zakonników i zakonnic, często w przytaczanych raportach PUBP w Koźlu można przeczytać, że inwigilacja tego środowiska jest niewystarczająca, a sprawy obiektowe słabo obsadzone²⁵⁶.

W dokumentach z późniejszego okresu, na temat działalności sieci agenturalnej w strukturach kościelnych można spotkać zapis, że w wielu wypadkach „Jednostki te w zasadzie nie spełniały właściwie swoich zadań”²⁵⁷.

Ilość podjętych działań oraz zaangażowanie w ich wykonywanie ze strony pracowników PUBP wskazuje, że po rozprawieniu się z

opozycją polityczną i podziemiem niepodległościowym, szczególne zainteresowanie PUBP zostało skierowane na neutralizację tzw. negatywnego wpływu działania Kościoła rzymskokatolickiego na ludzi zamieszkujących teren powiatu kozielskiego.

²⁵³ Sprawozdanie dekadowe referatu V z dnia 11.11.1947 roku. Zob. IPN Wr 07/329, k. 322. Sprawozdanie okresowe referatu V z dnia 25.11.1947 roku. Zob. IPN Wr 07/329, k. 327.

²⁵⁴ Charakterystyka obiektów po linii kleru kryptonim Planeta, Gwiazda i Wieża za okres sprawozdawczy 1.07 do 27.07.1948 roku. Zob. IPN Wr 07/329, k. 473.

²⁵⁵ Dokument z 12.02.1951 roku. Zob. IPN Wr 07/335, t. 2, k. 289.

²⁵⁶ Sprawozdanie okresowe kierownika referatu V z 26.06.1948 roku. Zob. IPN Wr 07/329, k. 431.

²⁵⁷ Charakterystyka kontrwywiadowcza powiatu kozielskiego w zasięgu operacyjnego rozeznania i zainteresowania służby bezpieczeństwa Komendy Powiatowej MO w Koźlu po pionie wydziału III z 29.08.1958 roku. Zob. IPN Wr 09/38, k. 10.